

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

۱. نیازهای انسان به طور کلی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ توضیح دهید.	۱- نیازهای طبیعی و غریزی مانند آب، غذا، هوا و پوشاک که خداوند پاسخ به آنها را در عالم طبیعت آماده کرده است. ۲- نیازهای برتر و اساسی که برآمده از سرمایه‌های ویژه‌ای است که خداوند به انسان عطا کرده است.
۲. سه مورد از نیازهای برتر انسان را نام ببرید.	شناخت هدف زندگی، درک آینده‌ی خویش، کشف راه درست زندگی
۳. نیاز اساسی «شناخت هدف زندگی» را توضیح دهید.	انسان می‌خواهد بداند «برای چه زندگی می‌کند» و کدام هدف است که می‌تواند با اطمینان خاطر، زندگی‌اش را صرف آن کند؟ او می‌داند که اگر هدف حقیقی خود را نشناسد یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را از دست داده است.
۴. از نیازهای برتر انسان، «کشف راه درست زندگی» را توضیح دهید.	انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند. بنابراین در این فرصت تکرارنشده‌ی، باید از بین همه‌ی راه‌ها، راهی را برای زندگی انتخاب کند که به آن مطمئن باشد تا بتواند با بهره‌مندی از سرمایه‌های خدادادی به هدف خلقت برسد.
۵. برای پاسخ به نیازهای برتر انسان چه ویژگی‌هایی لازم است؟ توضیح دهید.	۱- کاملاً درست و قابل اعتماد باشد؛ زیرا هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است. در حالی که عمر محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست. ۲- همه‌جانبه باشد؛ به‌طوری‌که به نیازهای مختلف انسان به صورت هماهنگ پاسخ دهد؛ ابعاد جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی وی را در برگیرد.
۶. چه کسی می‌تواند انسان را در پاسخگویی به نیازهای برترش راهنمایی کند؟	کسی که آگاهی کاملی از خلقت انسان و جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی، جسمی و فردی و اجتماعی او داشته باشد و بداند که انسان پس از مرگ چه سرنوشتی دارد.

خداوند هر دسته از مخلوقات را متناسب با ویژگی‌هایی که برایشان قرار داده است، هدایت می‌کند؛ انسان ویژگی‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند و همین موضوع سبب تفاوت شیوه هدایت او شده است.	۷. چرا شیوه هدایت انسان با سایر مخلوقات متفاوت است؟
۱- توانایی تعقل و تفکر ۲- قدرت اختیار و انتخاب	۸. ویژگی‌هایی را که سبب تمایز انسان از سایر موجودات می‌شود، نام ببرید.
خداوند برنامه هدایت انسان را که دربردارنده پاسخ به سؤالات بنیادین است، از طریق پیامبران می‌فرستد تا انسان با تفکر در آن، با اختیار خودش برنامه را انتخاب کند و در زندگی به کار بندد و به هدفی که خداوند در خلقتش قرار داده است، برسد.	۹. هدایت خداوند چگونه از مسیر تعقل و اختیار انسان می‌گذرد؟
کسانی که از معرفت برتری برخوردار باشند و آنان که در تعقل و تفکر برترند، نسبت به فرمان‌های الهی داناترند و آن کس که عقلش کامل‌تر است، رتبه‌اش در دنیا و آخرت بالاتر است.	۱۰. طبق فرموده امام کاظم (ع)، چه کسانی پیام الهی را بهتر می‌پذیرند؟
با کنار هم قرار گرفتن عقل و وحی می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت؛ اما انسان چون قدرت اختیار دارد، می‌تواند هر برنامه دیگری را برگزیند، اما چون هر برنامه دیگری غیر از برنامه خداوند پاسخ درستی به نیازهایش نمی‌دهد، زیان خواهد کرد و با دست خالی به دیار آخرت خواهد شتافت و در آنجا زیان خود را مشاهده خواهد کرد.	۱۱. بهترین راه برای دست یافتن به پاسخ سؤال‌های اساسی کدام است؟ چرا؟

تدبّر در قرآن صفحه ۱۴ کتاب درسی

در آیات سوره عصر تدبّر کنید و با کمک دوستان خود، به سؤالات پاسخ دهید:

وَ الْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَّضَعُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَّضَعُوا بِالْبَصِيرِ

۱) خداوند در این سوره به چه چیزی سوگند خورده است؟ چرا؟

خداوند در اولین آیه به زمان قسم خورده است؛ زیرا فرصتی که با زندگی انسان در دنیا به او عطا کرده اهمیت زیادی دارد و انسان باید با بهره‌مندی از آن، خود را به هدف نهایی خلقت نزدیک کند.

۲) چه خسارتی انسان را تهدید می‌کند؟

غفلت از این موهبت الهی و از دست دادن فرصت‌ها زیان بزرگی است که موجب می‌شود انسان هدف را نشناسد و نتواند به درستی قدم در این مسیر بگذارد.

۳ چه کسانی دچار خسران نمی‌شوند؟

کسانی که ایمان آوردند و عمل صالح انجام دادند و یکدیگر را به طرفداری از حق و داشتن صبر و استقامت سفارش کردند.

فعالیت کلاسی

صفحه ۱۵ کتاب درسی

با توجه به توضیحات، بررسی کنید که

الف) آیا عقل انسان به تنهایی می‌تواند به این سؤال‌های اساسی پاسخ کامل و جامع دهد؟ چرا؟

خیر، زیرا کسی می‌تواند انسان را در جهت پاسخگویی درست به نیازهای برتر رهنمون شود که آگاهی کاملی از خلقت انسان، هدف خلقت، جایگاه او در نظام هستی و ابعاد مختلف وجودی او داشته باشد ولی انسان به دلیل محدودیت زمان و مکان چنین قابلیتی ندارد.

ب) آیا انسان به تنهایی می‌تواند مسیر سعادت را طراحی کند؟ چرا؟

خیر، انسان به دلیل محدودیت‌های موجود نیاز به راهنمایان و برنامه‌ای دارد که مسیر سعادت را از شقاوت مشخص کند و او را به مقصد برساند.

تکمیل کنید

صفحه ۱۶ کتاب درسی

اگر خداوند به سؤال‌های اساسی انسان پاسخ ندهد و او را رها کند، انسان در قیامت می‌تواند بگوید:

خداوند پیامبری نفرستاد که به سؤال‌های بنیادین و اساسی انسان که به تنهایی قادر به پاسخگویی آنها نیست، پاسخ بدهد؛ زیرا هر انسانی محدود است و نمی‌تواند هر راهی را تجربه و آزمایش کند.

خداوند، در قرآن کریم درباره تمام و کامل شدن حجت الهی با فرستادن انبیاء فرموده است:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ لِّئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ...

رسولانی (را فرستاد که) بشارت‌دهنده و اندازکننده باشند، تا بعد از آمدن پیامبران، برای مردم در مقابل خداوند، دستاویز و دلیلی نباشد...

خداوند با فرستادن رسولان بشارت‌دهنده و اندازکننده راه عذر و بهانه‌جویی را بسته است و حجت را بر بندگان تمام کرده است.

اندیشه و تحقیق

صفحه ۱۸ کتاب درسی

۱) آیا انسان می‌تواند پاسخ دادن به نیازهای برتر را نادیده بگیرد و بر اساس ضرب‌المثل «هرچه پیش آید خوش آید» رفتار کند؟ چرا؟

خیر، زیرا پاسخگویی مناسب به این نیازها سعادت انسان و بی‌توجهی به آنها شقاوت و بدبختی او را در پی خواهد داشت.

۲) آیا می‌توانیم پاسخ به نیازهای برتر را به احساسات شخصی و سلیقه فردی واگذار کنیم؟ چرا؟

خیر، زیرا عمر انسان کوتاه است و این فرصت محدود، زمانی برای آزمون و خطا باقی نمی‌گذارد و در پایان، چیزی جز حسرت و پشیمانی حاصل نمی‌شود.

۳) شعر زیر با کدام یک از نیازهای برتر انسان مرتبط است؟ چرا؟

مرد خردمند هنرپیشه را

تا به یکی تجربه آموختن

با دگری تجربه بردن به کار

کشف راه درست زندگی؛ زیرا این نیاز به قدری جدی و مهم است که نیازهای دیگر انسان را نیز در بر می‌گیرد و چون هر انسان فقط یک بار فرصت زندگی کردن دارد، باید از بین راه‌هایی که پیش رو دارد، بهترین و مطمئن‌ترین را انتخاب کند تا به هدف غایی خود برسد.

درس ۲: تداوم هدایت

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

۱. دین به چه معناست؟	راه و روش؛ دین اسلام راه و روشی است که خداوند برای زندگی انسان‌ها برگزیده است.
۲. به معنای نوع خاص آفرینش است.	فطرت
۳. منظور از فطرت انسان چیست؟	منظور، آفرینش خاص انسان و ویژگی‌هایی است که خداوند در اصل آفرینش وی قرار داده است و انسان‌ها با این ویژگی‌های خاص شناخته می‌شوند.
۴. ویژگی‌های فطری مشترک انسان‌ها را نام ببرید.	۱- از سرمایه تفکر و قدرت اختیار برخوردارند. ۲- به دنبال زیبایی‌ها، خوبی‌ها و کمالات نامحدودند. ۳- فضیلت‌های اخلاقی مانند عدالت را دوست دارند و از رذائل اخلاقی مانند ظلم، حسادت و دروغ بیزارند. ۴- از فنا و نابودی گریزان و در جست‌وجوی زندگی جاودانه‌اند.
۵. چرا خداوند فقط یک دین برای بشر فرستاده است؟	به دلیل ویژگی‌های مشترک (فطرت)، خداوند برنامه‌ای کلی به نام اسلام به انسان‌ها ارزانی داشته است، تا آنان را به هدف مشترکی که در خلقتشان قرار داده، برساند.
۶. اسلام به چه معناست؟	تسلیم بودن در برابر خداوند
۷. با توجه به تعالیم دین اسلام، خداوند از انسان چه می‌خواهد؟ توضیح دهید.	خداوند می‌خواهد که انسان با اندیشه در خود و جهان هستی، ایمان قلبی به خدای یگانه و دوری از شرک، فرستادگان الهی و راهنمایان دین، سرای آخرت و پاداش و حسابرسی عادلانه و عادلانه بودن نظام هستی را به دست آورد و با ایمانی که کسب کرده، تلاش کند تا با انجام واجبات دین و ترک محرمات آن خداوند را بندگی کند، فضایل اخلاقی را کسب و از رذائل اخلاقی دوری کند و جامعه‌ای دینی براساس عدالت بنا کند.

محتوای اصلی دعوت همه پیامبران یکسان است و فقط تعالیم آنان در برخی احکام فرعی، متناسب با زمان و سطح آگاهی مردم و نیازهای هر دوره با یکدیگر تفاوت داشته است؛ برای مثال همه پیامبران، امت‌های خود را به نماز دعوت کرده‌اند، اما در شکل و تعداد آن تفاوت‌هایی بوده؛ البته سبب تفاوت در اصل دین نشده است.	۸. آیا همه پیامبران الهی آورنده دین یکسانی هستند؟ توضیح دهید.
۱- استمرار و پیوستگی در دعوت ۲- رشد تدریجی سطح فکر مردم ۳- تحریف تعلیمات پیامبر پیشین	۹. دلایل فرستاده شدن پیامبران متعدد را نام ببرید.
لازمه ماندگاری یک پیام، تبلیغ دائمی و مستمر آن است. پیامبران الهی با ایمان استوار و تلاش بی‌مانند، در طول زمان‌های مختلف دین الهی را تبلیغ می‌کردند و همین تداوم سبب شد تا تعالیم الهی جزء سبک زندگی و آداب و فرهنگ مردم شود و دشمنان دین نتوانند آن را به راحتی کنار بگذارند.	۱۰. منظور از «استمرار و پیوستگی در دعوت» چیست؟
برای آنکه خداپرستی، عدالت‌طلبی و کرامت‌های اخلاقی میان انسان‌ها جاودان بماند و گسترش یابد و شرک، ظلم و رذائل اخلاقی از بین برود.	۱۱. چرا پیامبران در مسیر تبلیغ دین الهی همه سختی‌ها را تحمل می‌کردند؟
با توجه به رشد تدریجی فکر و اندیشه و امور مربوط به آن، مانند دانش و فرهنگ لازم بود تا در هر دوره‌ای پیامبران جدیدی مبعوث شوند تا همان اصول ثابت دین الهی را درخور فهم و اندیشه انسان‌های دوران خود بیان کنند. در حقیقت، هر پیامبری که مبعوث می‌شد، درباره توحید، معاد، عدالت و... در سطح فهم و درک مردم زمان خود سخن گفته است.	۱۲. از علل آمدن پیامبران متعدد، «رشد تدریجی سطح فکر مردم» را توضیح دهید.
ما پیامبران مأمور شده‌ایم که با مردم به اندازه عقلشان سخن بگوییم.	۱۳. پیامبر اکرم (ص) درباره رشد تدریجی سطح فکر مردم چه می‌فرماید؟

به دلیل ابتدایی بودن سطح فرهنگ و زندگی اجتماعی و عدم توسعه کتابت، تعلیم انبیاء به تدریج فراموش می‌شد، یا به گونه‌ای تغییر می‌یافت که با اصل آن متفاوت می‌شد؛ بر این اساس، پیامبران بعدی می‌آمدند و تعلیم اصیل و درست را بار دیگر به مردم بیان می‌کردند.	۱۴. «تحریف تعلیمات پیامبر پیشین» را به عنوان یکی از علل آمدن پیامبران متعدد شرح دهید.
زیرا خداوند پیامبران را می‌فرستد و اوست که نیاز یا عدم نیاز به پیامبر را در هر زمان تشخیص می‌دهد؛ برای مثال یکی از عوامل بی‌نیازی از آمدن پیامبر جدید، حفظ کتاب آسمانی از تحریف است، اما توانایی آن در تشخیص مردم نیست و فقط خداوند چنین علمی دارد.	۱۵. به چه دلیل تعیین زمان ختم نبوت با خداست؟ مثال بزنید.
۱- آمادگی جامعه بشری برای دریافت برنامه کامل زندگی ۲- حفظ قرآن کریم از تحریف ۳- وجود امام معصوم پس از پیامبر اکرم (ص) ۴- پویایی و روزآمد بودن دین اسلام	۱۶. چه عواملی سبب شد که نبوت با آمدن پیامبر اکرم (ص) خاتمه یابد؟
در عصر نزول قرآن، با اینکه مردم حجاز سطح فرهنگی پایینی داشتند، اما آمادگی فکری و فرهنگی جوامع مختلف به میزانی بود که می‌توانست کامل‌ترین برنامه زندگی را دریافت کند و به کمک آن، پاسخ نیازهای فردی و اجتماعی خود را به دست آورد.	۱۷. منظور از «آمادگی جامعه بشری برای دریافت برنامه کامل زندگی» چیست؟
در پرتو عنایت الهی و با تلاش پیامبر اکرم (ص) در جمع‌آوری و حفظ قرآن و نیز کوشش مسلمانان، این کتاب دچار تحریف نشد و هیچ کلمه‌ای به آن افزوده یا از آن کم نشد. به همین دلیل این کتاب نیازی به تصحیح ندارد و جاودانه باقی خواهد ماند.	۱۸. بر چه اساسی، «حفظ قرآن کریم از تحریف» از عوامل ختم نبوت است؟
دینی می‌تواند برای همیشه ماندگار باشد که بتواند به همه سؤال‌ها و نیازهای انسان‌ها در همه مکان‌ها و زمان‌ها پاسخ دهد. دین اسلام ویژگی‌هایی دارد که می‌تواند پاسخگوی نیازهای بشر در دوره‌های مختلف باشد.	۱۹. «پویایی و روزآمد بودن دین اسلام» را به عنوان یکی از عوامل ختم نبوت توضیح دهید.

پویایی و روز آمد بودن دین اسلام	۲۰. «توجه به نیازهای متغیر، در عین توجه به نیازهای ثابت» مربوط به کدام یک از عوامل ختم نبوت است؟
انسان در زندگی فردی و اجتماعی دو دسته نیاز دارد: ۱- نیازهای ثابت مانند امنیت، عدالت، دادوستد و تشکیل خانواده، تعلیم و تربیت و حکومت که همواره برای انسان وجود داشته است و از بین نمی‌رود. دین اسلام برای هر یک از این نیازها قوانین ثابت و مشخصی دارد. ۲- نیازهای متغیر که از درون نیازهای ثابت پدید می‌آیند، مثل دادوستد که نیاز ثابت است اما شیوه آن ممکن است در هر زمان تغییر کند. معارف اسلام به گونه‌ای است که متخصصان دینی می‌توانند از درون آن با توجه به نیازهای جدید به وجود آمده، قوانین مورد نیاز جامعه را استخراج و در اختیار مردم قرار دهند.	۲۱. نیازهای زندگی فردی و اجتماعی انسان به چند دسته تقسیم می‌شود؟ نام برده و توضیح دهید.
پویایی و روزآمد بودن دین اسلام	۲۲. ویژگی «وجود قوانین تنظیم کننده» مربوط به کدام یک از عوامل ختم نبوت است؟
در اسلام دسته‌ای از قواعد و قوانین وجود دارد که به مقررات اسلامی خاصیت انطباق و تحرک داده است. این قواعد بر همه احکام و مقررات اسلامی تسلط دارند و مانند بازرسان عالی، احکام و مقررات را تحت نظر قرار می‌دهند و کنترل می‌کنند به طور مثال پیامبر اکرم (ص) فرموده است: «لاضرر و لاضرار فی الاسلام؛ اسلام با ضرر دیدن و ضرر رساندن مخالف است.» این سخن به صورت یک قاعده در آمده و بسیاری از مقررات اسلامی را کنترل می‌کند. مثلاً روزه ماه رمضان بر هر مکلفی واجب است اما اگر این روزه برای شخص ضرر داشته باشد، برای او حرام است.	۲۳. منظور از قوانین تنظیم کننده چیست؟ با مثال توضیح دهید.
دین آخرین پیامبر الهی	۲۴. کامل‌ترین و شایسته‌ترین برنامه برای هدایت تمامی انسان‌ها چیست؟

۲۵. خداوند فقط یک دین برای مردم فرستاده است که از آن به تعبیر می‌شود.	اسلام
۲۶. آمدن پیامبر جدید و آوردن کتاب جدید نشانگر چه موضوعی است؟	نشانگر این است که بخشی از تعلیمات پیامبر قبلی اکنون نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای مردم باشد.
۲۷. وجود دو یا چند دین در یک زمان نشانه چیست؟	نشان می‌دهد که پیروان پیامبر قبلی به آخرین پیامبر ایمان نیاورده‌اند و این به معنای سرپیچی از فرمان خداوند و عدم پیروی از پیامبران گذشته است.
۲۸. با توجه به آیه شریفه «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا...» عاقبت کسی که اسلام را نپذیرد، چیست؟	این شخص در آخرت از زیان‌کاران خواهد بود.
۲۹. چرا اگر کسی به آخرین پیامبر الهی ایمان بیاورد در واقع به همه پیامبران سابق ایمان آورده است؟	زیرا آنان همه یک برنامه و هدف مشخص را دنبال می‌کنند و یکدیگر را تأیید کرده‌اند.

تدبر در قرآن صفحه ۲۳ کتاب درسی

الف) خداوند از پیامبران می‌خواهد تا در چه چیز تفرقه نکنند؟ خداوند از پیامبران خواسته است که دین را به پا دارند و در آن تفرقه ایجاد نکنند.

ب) دین مورد قبول نزد خداوند کدام است؟ اسلام

ج) اهل کتاب (یهودیان و مسیحیان) درباره چه چیز اختلاف کردند؟ علت اختلاف آنها چه بود؟ پذیرش دین اسلام، علت این اختلاف رشک و حسدی بود که میان آنان وجود داشت.

د) حضرت ابراهیم علیه‌السلام چه آیینی داشت؟ اسلام

ه) مسیحیان و یهودیان او را پیرو چه آیینی می‌دانستند؟ مسیحیان او را مسیحی و یهودیان او را یهودی می‌پنداشتند.

اندیشه و تحقیق صفحه ۳۲ کتاب درسی

به نظر شما آیا این امکان وجود داشت که خداوند برنامه سعادت بشر را یک بار برای همیشه در زمان حضرت آدم (ع) برای مردم بفرستد؟ چرا؟

خیر؛ با توجه به علل فرستادن پیامبران متعدد (الف) - استمرار و پیوستگی در دعوت، ب- رشد تدریجی سطح فکر مردم، ج- تحریف تعلیمات پیامبران پیشین) امکان فرستادن یکباره برنامه سعادت بشر وجود نداشت و باید با گذشت زمان این امر انجام می‌گرفت و پس از آنکه شرایط لازم برای ختم نبوت پدید می‌آمد، این نزول پایان می‌پذیرفت که تشخیص آن فقط برای خداوند است.

درس ۳: معجزه جاویدان

پرسش‌های امتحان

پاسخ‌ها

۱. پیامبران برای اثبات پیامبری خود چه می‌کردند؟	آنان کارهای خارق‌العاده‌ای انجام می‌دادند که هیچ‌کس بدون تأیید و اذن خداوند قادر به انجام آنها نبود. قرآن کریم این کارهای خارق‌العاده را «آیت» یعنی نشانه و علامت نبوت می‌خواند و اندیشمندان اسلامی آن را معجزه می‌نامند زیرا عجز و ناتوانی سایر افراد در این امور آشکار می‌شود.
۲. معجزه آخرین پیامبر الهی چه شرایطی باید داشته باشد؟	۱- مردم زمان خودش به معجزه بودن آن اعتراف کنند و آن را فوق توان بشری بدانند. ۲- آیندگان هم معجزه بودن آن را تأیید کنند.
۳. معجزه اصلی پیامبر (ص) است که از جنس است.	قرآن کریم کتاب
۴. پیام آیه «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ» چیست؟	خداوند کافران را دعوت به مبارزه می‌کند تا اگر می‌توانند سوره‌ای مثل یکی از سوره‌های قرآن بیاورند ولی هرگز قادر نخواهند بود.
۵. تحدی یعنی چه؟ توضیح دهید.	قرآن دعوت به مبارزه را تحدی می‌نامد و خداوند تأکید می‌کند که هیچ‌گاه، هیچ‌کس نمی‌تواند در این مبارزه و آوردن سوره‌ای مشابه یکی از سوره‌های قرآن، پیروز شود و همانند قرآن بیاورد.
۶. از زمان تحدی قرآن چقدر می‌گذرد؟	بیش از ۱۴ قرن
۷. آسان‌ترین راه برای غیرالهی نشان دادن اسلام و قرآن کریم چه بود؟	آوردن سوره‌ای مشابه یکی از سوره‌های قرآن
۸. جنبه‌های اعجاز قرآن کریم را نام ببرید.	۱- اعجاز لفظی ۲- اعجاز محتوایی (انسجام درونی در عین نزول تدریجی، تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت، جامعیت و همه‌جانبه بودن، ذکر نکات علمی بی‌سابقه)

خداوند برای بیان معارف ژرف و عمیق قرآن، زیباترین و مناسب‌ترین کلمات و عبارت‌ها را انتخاب کرده است تا به بهترین وجه، معنای مورد نظر را برساند و دل‌های آماده را به سوی حق جذب کند. هر کس با زبان عربی آشنا باشد، به محض خواندن قرآن، درمی‌یابد که آیات آن با سایر سخن‌ها کاملاً فرق دارد و به شیوه‌ای خاص بیان شده است. همین زیبایی لفظی، سبب نفوذ خارق‌العاده این کتاب آسمانی در افکار و قلوب در طول تاریخ شده است، و بسیاری از مردم تحت تأثیر آن مسلمان شده‌اند.	۹. «اعجاز لفظی» قرآن کریم را شرح دهید.
با اینکه بیش از شش هزار آیه قرآن کریم در طول ۲۳ سال به تدریج نازل شده و درباره موضوعات متنوعی سخن گفته است، نه تنها میان آیات آن تعارض و ناسازگاری نیست، بلکه آیاتش دقیق‌تر از اعضای یک بدن با یکدیگر هماهنگ‌اند و یکدیگر را تأیید می‌کنند.	۱۰. از جنبه‌های اعجاز محتوایی قرآن، «انسجام درونی در عین نزول تدریجی» را توضیح دهید.
در هر دوره‌ای، فرهنگ مردم، آنها را کم‌وبیش تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرهنگ مردم حجاز آمیزه‌ای از عقاید نادرست و آداب و رسوم خرافی و شرک‌آلود بود. قرآن کریم نه تنها از این فرهنگ تأثیر نگرفت، بلکه به شدت با آداب جاهلی و رسوم خرافی آن مبارزه کرد و به اصلاح جامعه پرداخت.	۱۱. از جنبه‌های اعجاز محتوایی قرآن «تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت» را توضیح دهید.
قرآن کریم با وجود اینکه حدود پانزده قرن پیش نازل شده، اما درباره همه مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت به سوی کمال به آنها نیاز دارد، سخن گفته و چیزی را فروگذار نکرده است. این کتاب فقط از امور معنوی، یا آخرت و رابطه انسان با خدا سخن نمی‌گوید؛ بلکه از زندگی مادی و دنیوی انسان، مسئولیت‌های اجتماعی و رابطه‌اش با انسان‌های دیگر سخن می‌گوید و برنامه‌ای جامع و همه‌جانبه در اختیارش قرار می‌دهد.	۱۲. «جامعیت و همه‌جانبه بودن» قرآن کریم، چگونه موجب اعجاز محتوایی آن شده است؟
خداوند آنچه را که امت تا روز قیامت به آن احتیاج دارد، در کتابش (قرآن) آورده است.	۱۳. امام باقر (ع) درباره جامعیت قرآن کریم چه می‌فرماید؟

۱۴. از جنبه‌های اعجاز محتوایی قرآن، «ذکر نکات علمی بی‌سابقه» را توضیح دهید.

قرآن کریم در جامعه‌ای که علم و دانش جایگاهی نداشت و خبری از رشته‌هایی مانند فیزیک و زیست‌شناسی نبود، به برخی نکات علمی اشاره می‌کند که در تمام دنیای آن روز بی‌سابقه بود و بعدها به مرور زمان توسط دانشمندان کشف شد؛ مانند نیروی جاذبه و انبساط جهان. اشاره به این نکات علمی، گویای آن است که قرآن کریم بسیار فراتر از علم آن روز جامعه سخن گفته و ذکر این نکات فقط از کسی ساخته است که به همه علوم آگاه باشد؛ یعنی خداوند متعال.

فعالیت کلاسی

صفحه ۳۸ کتاب درسی

به نظر شما چرا خداوند معجزه آخرین پیامبر خود را کتاب قرار داده است؟

زیرا در زمان بعثت پیامبر (ص) و نزول قرآن کریم، کتابت و ادبیات عرب به دوران اوج خود رسیده بود و معجزه پیامبر اکرم (ص) باید از این جنس می‌بود تا برای مردم زمان خود باورپذیر باشد.

تدبّر در قرآن

صفحه ۴۱ کتاب درسی

خداوند در قرآن می‌فرماید:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَ لَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

با توجه به این آیه بیان کنید چرا خداوند برای این نکته تأکید دارد که اگر قرآن از جانب غیر خدا بود، قطعاً ناسازگاری و اختلافات زیادی در آن یافت می‌شد؟

آثار و نوشته‌های اولیه دانشمندان و متفکران با آثار دوران کمالشان متفاوت است. از این رو معمولاً در نوشته‌های گذشته خود تجدیدنظر می‌کنند یا حتی کتاب‌های گذشته خود را اصلاح می‌کنند؛ ولی با وجود اینکه نزول تدریجی قرآن ۲۳ سال به طول انجامیده و درباره همه موضوعات حیاتی سخن به میان آمده، هیچ نشانه‌ای از تعارض و اختلاف در آن مشاهده نمی‌شود.

تدبّر در قرآن

صفحه ۴۳ و ۴۴ کتاب درسی

با توجه به آیه صفحه بعد، چرا خداوند معجزه جاوید خود را توسط پیامبری به دست مردم رساند که نزد هیچ کس درس نخوانده بود؟ اگر این کتاب توسط یکی از درس‌خواندگان و دانشمندان جامعه آورده می‌شد، ممکن بود چه شک و شبهه‌ای ایجاد شود؟

وَ مَا كُنْتُمْ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخْطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَارْتَابَ الْمُبِطِلُونَ

و پیش از آن هیچ نوشته‌ای را نمی‌خواندی و با دست خود، آن را نمی‌نوشتی که در آن صورت، کجروان به شک می‌افتادند. اگر پیامبر (ص) فردی باسواد بود، این شائبه پیش می‌آمد که قرآن کلام خدا نیست و دست‌نوشته‌های اوست. به همین دلیل خداوند در آیات مختلف کفار و مشرکان را به مبارزه می‌طلبید که اگر می‌توانند آیه یا سوره‌ای مثل آیات و سوره‌های قرآن بیاورند که به بیان قرآن، اگر همه پشتیبان هم باشند، باز هم نمی‌توانند.

اندیشه و تحقیق

صفحه ۴۴ کتاب درسی

۱) به نظر شما چرا اندیشه دانشمندان به مرور زمان تغییر می‌کند؟ این ویژگی چگونه الهی بودن قرآن را اثبات می‌کند؟ هر چه زمان به پیش می‌رود، ابعاد جدیدتر و گسترده‌تری از علوم مختلف هویدا می‌شود و نوع نگاه دانشمندان به مسائل پیرامون به مرور زمان تکامل می‌یابد. به همین دلیل نوشته‌های خود را مرتب جدیدتر و کامل‌تر می‌کنند. اما قرآن با آنکه به‌طور تدریجی در طول ۲۳ سال نازل شده، نه تنها اختلافی در آیاتش مشاهده نمی‌شود، بلکه دقیق‌تر از اعضای یک بدن با هم هماهنگ‌اند؛ چون علم خداوند لایتناهی است.

۲) با توجه به دو متن زیر (صفحه ۴۴ کتاب درسی)، به سؤالات زیر پاسخ دهید:

- متن الف به کدامیک از انواع اعجازهای قرآن اشاره می‌کند؟

اعجاز لفظی: رسایی تعبیرات
اعجاز محتوایی: جامعیت و همه‌جانبه بودن

- متن ب به کدامیک از انواع اعجاز محتوایی اشاره می‌کند؟

تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت

درس ۴: مسئولیت‌های پیامبر (ص)

پرسش‌ها ک متن

پاسخ‌ها

۱. مسئولیت‌های سه‌گانه رسول خدا (ص) را نام ببرید.	۱- دریافت و ابلاغ وحی ۲- تعلیم و تبیین تعالیم قرآن (مرجعیت دینی) ۳- اجرای قوانین الهی با تشکیل حکومت اسلامی (ولایت ظاهری)
۲. پیامبر (ص) مسئولیت مهم «دریافت و ابلاغ وحی» را چگونه انجام می‌داد؟	رسول خدا (ص) آیات قرآن کریم را به طور کامل از فرشته وحی دریافت می‌کرد و بدون دزدی کم یا زیاد کردن آن به مردم می‌رساند. پیامبر این مسئولیت را به طور کامل انجام داد؛ همه آیات را برای مردم خواند و برخی را مأمور نوشتن قرآن کرد. عده زیادی نیز آیات را حفظ و به آن عمل می‌کردند.
۳. اولین و برترین کاتب و حافظ قرآن کریم، چه کسی بود؟	حضرت علی (ع)
۴. نویسندگان قرآن را و آنان که قرآن را به خاطر سپرده و حفظ می‌کردند می‌نامیدند.	کاتبان وحی حافظان وحی
۵. از مسئولیت‌های مهم پیامبر «تعلیم و تبیین تعالیم قرآن (مرجعیت دینی)» را توضیح دهید.	پیامبر اکرم (ص)، علاوه بر رساندن وحی به مردم، وظیفه تعلیم و تبیین آیات قرآن کریم را هم برعهده داشت تا مردم بتوانند جزئیات احکام و قوانین را بفهمند و شیوه عمل کردن به آن را بیاموزند؛ مانند نماز، روزه، حج و... که کلیات آنها در قرآن آمده و ما آنها را مطابق گفتار و رفتار رسول خدا (ص) انجام می‌دهیم.
۶. اولین و معتبرترین مرجع علمی برای فهم عمیق آیات الهی چیست؟	گفتار و رفتار پیامبر (ص)
۷. از مسئولیت‌های پیامبر (ص) «اجرای قوانین الهی با تشکیل حکومت اسلامی (ولایت ظاهری)» را توضیح دهید.	به محض اینکه مردم مدینه اسلام را پذیرفتند، پیامبر (ص) به مدینه هجرت کرد و به کمک مردم آن شهر (انصار) و کسانی که از مکه آمده بودند (مهاجران)، حکومتی را که بر مبنای قوانین اسلام اداره می‌شد، پی‌ریزی کرد.
۸. به معنی سرپرستی و رهبری است.	ولایت

اسلام بر پنج پایه استوار است، بر نماز و زکات و روزه و حج و ولایت و به چیز دیگری دعوت نشده آن‌گونه که [مردم] به ولایت دعوت شده‌اند.	۹. حدیثی از امام باقر(ع) درباره ولایت بنویسید.
۱- ضرورت اجرای احکام اجتماعی اسلام ۲- ضرورت پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت	۱۰. به چه دلایلی جامعه اسلامی نیازمند ولایت و حکومت است؟
اسلام یک دین کاملاً اجتماعی است؛ یعنی علاوه بر توجه به فرد، به زندگی اجتماعی نیز توجه کامل دارد و تا حد امکان به برخی احکام فردی مانند عبادت نیز جنبه اجتماعی داده است. اصولاً یکی از اهداف ارسال پیامبران آن بود که مردم، جامعه‌ای بر پایه عدل بنا کنند و این هدف بزرگ بدون وجود یک نظام حکومتی سالم، میسر نیست. قرآن احکام اجتماعی متعددی مانند خمس، زکات، امر به معروف و نهی از منکر و... دارد که اجرای آنها، بدون تشکیل حکومت امکان‌پذیر نیست.	۱۱. از دلایل ضرورت تشکیل حکومت اسلامی، «ضرورت اجرای احکام اجتماعی اسلام» را توضیح دهید.
ولی و سرپرست حقیقی انسان‌ها خداست و به همین دلیل اطاعت از دستوره‌ای او و کسانی که خودش معین کرده، ضروری و واجب است. از طرف دیگر پذیرش حکومت طاغوت (کسانی که قانون‌گذاری می‌کنند در حالی که قانونشان نشئت گرفته از قرآن نیست) و انجام دستوره‌ایش بر مسلمانان حرام است.	۱۲. از دلایل ضرورت تشکیل حکومت اسلامی «ضرورت پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت» را توضیح دهید.
امام خمینی (ره)	۱۳. بزرگ‌ترین شخصیت عصر حاضر که به تبیین ضرورت حکومت اسلامی پرداخته، چه کسی است؟
ولایت معنوی	۱۴. برترین مقام پیامبر (ص) است.
پیامبر ولایت و سرپرستی جامعه (ولایت ظاهری) را برعهده دارد؛ اما ایشان ولایت معنوی را نیز برعهده دارد که همان سرپرستی و رهبری معنوی انسان‌هاست که مرتبه‌ای برتر از ولایت ظاهری است. این هدایت یک کار ظاهری نیست که از طریق آموزش معمولی و عمومی انجام شود، بلکه از طریق امداد غیبی و الهامات و مانند آن، صورت می‌گیرد.	۱۵. ولایت معنوی پیامبر (ص) را تبیین کنید.

۱۶. میزان بهره‌مندی انسان‌ها از هدایت معنوی پیامبر (ص) به چه عواملی بستگی دارد؟ توضیح دهید.	به درجهٔ ایمان و عمل آنان بستگی دارد؛ یعنی هر قدر درجهٔ ایمان و عمل انسان‌ها بالاتر باشد، استعداد و لیاقت دریافت هدایت‌های معنوی را بیشتر کسب می‌کنند.
۱۷. نمونهٔ کامل هدایت معنوی پیامبر (ص) را کجا می‌توان مشاهده کرد؟	در رفتار رسول خدا (ص) با حضرت علی (ع)
۱۸. پیامبر چه زمانی می‌تواند مسئولیت خود را به درستی انجام دهد؟ (مفهوم عصمت چیست؟)	زمانی که تحت تأثیر هواهای نفسانی قرار نگیرد و مرتکب گناه و خطا نگردد.
۱۹. مردم چه زمانی گفته‌ها و خواسته‌های پیامبر را می‌پذیرند؟	زمانی که مطمئن باشند که او هیچ‌گاه مرتکب گناه و اشتباه نمی‌شود. اگر آنان احتمال دهند که پیامبرشان گناه می‌کند و دچار خطا می‌شود، به او اعتماد نمی‌کنند و از وی پیروی نخواهند کرد.
۲۰. بدون وجود مسئولیت پیامبری به نتیجه نخواهد رسید.	عصمت
۲۱. به چه دلایلی بدون وجود عصمت، مسئولیت پیامبری به نتیجه نخواهد رسید؟	۱- اگر پیامبری در دریافت و ابلاغ وحی به مردم معصوم نباشد، دین الهی به درستی به مردم نمی‌رسد و امکان هدایت از آنها سلب می‌شود. ۲- اگر پیامبری در تعلیم و تبیین دین و وحی الهی معصوم نباشد، امکان انحراف در تعلیم الهی پیدا می‌شود و اعتماد مردم به دین از بین می‌رود. ۳- اگر پیامبری در اجرای احکام الهی معصوم نباشد، امکان دارد کارهایی مخالف دستورهای خدا انجام دهد و مردم نیز از او سرمشق بگیرند و به گمراهی دچار شوند.
۲۲. آیا مانعی بیرونی پیامبران را از گناه و خطا حفظ می‌کند؟ توضیح دهید.	خیر؛ پیامبران با آنکه مانند بقیهٔ انسان‌ها غریزه و اختیار دارند، در مقام عمل به دستورات الهی دچار گناه نمی‌شوند؛ زیرا کسی گناه می‌کند که هوی و هوس بر او غلبه کند و کسی که حقیقت گناه و معصیت را می‌شناسد و می‌داند که با انجام آن از لطف و رحمت او دور می‌شود، محبت به خدا را با هیچ چیز عوض نمی‌کند.

۲۳. بهترین راه قدردانی از تلاش‌ها و مجاهدت‌های پیامبر اکرم (ص) چیست؟	اینکه با اتحاد و همدلی با یکدیگر نگذاریم دشمنان اسلام زحمات و تلاش‌های آن حضرت را بی‌اثر کنند.
۲۴. یکی از نتایج زبان‌بار اختلاف بین مسلمانان چیست؟	تجزیه کشورهای بزرگ اسلامی به کشورهای کوچک باعث شد تا قدرت‌های استعمارگر به راحتی بتوانند بر آنها سلطه یابند و ذخایر آنها را به تاراج ببرند.
۲۵. پیام امام خمینی (ره) به مسلمانان درباره وحدت چیست؟	ای مسلمانان جهان که به حقیقت اسلام ایمان دارید، به پا خیزید و زیر پرچم توحید و در سایه تعلیمات اسلام مجتمع شوید و دست خیانت ابرقدرت‌ها را از ممالک خود و خزائن سرشار آن کوتاه کنید، دست از اختلافات و هواهای نفسانی بردارید که شما دارای همه چیز هستید. بر فرهنگ اسلامی تکیه کنید و با غرب و غرب‌زدگی مبارزه کنید و روی پای خودتان بایستید.
۲۶. پیامبر اکرم (ص) درباره دفاع از حق مظلوم چه می‌فرماید؟	هر کس فریاد دادخواهی مظلومی را که از مسلمانان یاری می‌طلبد بشنود، اما به یاری آن مظلوم برخیزد، مسلمان نیست.
۲۷. سه مورد از اقداماتی را که موجب وحدت و برادری میان مسلمانان می‌شود، نام ببرید.	۱- از اهانت به مقدسات سایر مسلمانان خودداری کنیم. ۲- از مظلومان سراسر جهان به درستی دفاع کنیم و برای رهایی آنها از ظلم بکوشیم. ۳- افراد به ظاهر مسلمان را که با دشمنان اسلام دوستی می‌کنند، بشناسیم و فریب برنامه‌های آنان را نخوریم.

تدبّر در قرآن صفحه ۵۱ کتاب درسی

در آیات زیر (صفحه ۵۱ کتاب درسی) تفکر کنید و مشخص کنید که دلایل مطرح‌شده در بحث ضرورت حکومت اسلامی، (دلایل الف و ب) با کدامیک از آیات مرتبط است.

آیه	دلیل
آیه ۶۰ سوره نساء	ضرورت پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت
آیه ۲۵ سوره حدید	ضرورت اجرای احکام اجتماعی اسلامی

کشف رابطه

صفحه ۵۲ کتاب درسی

در سخنانی که از ایشان (امام خمینی) نقل می‌شود، ببینید و بیابید که با کدام یک از دلایل تشکیل حکومت ارتباط دارد؟

دلیل	سخنان امام خمینی «رحمة الله علیه»
پذیرش ولایت الهی و نفی حاکمیت طاغوت	به این دلیل که هر نظام سیاسی غیراسلامی، نظامی شرک‌آمیز است، چون حاکمش «طاغوت» است، ما موظفیم آثار شرک را از جامعه مسلمانان و از حیات آنان دور کنیم و از بین ببریم.
ضرورت اجرای احکام اجتماعی اسلام	مذهب اسلام هم‌زمان با اینکه به انسان می‌گوید که خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن، به او می‌گوید چگونه زندگی کن و روابط خود را با سایر انسان‌ها چگونه باید تنظیم کنی و حتی جامعه اسلامی با سایر جوامع چگونه روابطی باید برقرار نماید. هیچ حرکتی و عملی از فرد و جامعه نیست، مگر اینکه مذهب اسلام برای آن حکمی مقرر داشته است.

بررسی

صفحه ۵۶ کتاب درسی

۱ با توجه به متن بالا چند نمونه از اقدامات آمریکا برای سلطه بر جهان اسلام را بیان کنید.

تفرقه‌افکنی، سلطه‌طلبی، اسلام‌هراسی، کودتا، جنگ نرم و...

۲ چرا آمریکا به دنبال تجزیه کشورهای اسلامی است؟

جلوگیری از اتحاد مسلمانان علیه مستکبران عالم، منافع اقتصادی، سیاسی و نظامی گسترده، ایجاد ناامنی، از بین بردن اسلام حقیقی و...

اندیشه و تحقیق

صفحه ۵۸ کتاب درسی

۱ نمونه‌هایی از احکام اجتماعی اسلام که اجرای آنها نیازمند تشکیل حکومت است را، بیان کنید.

امر به معروف و نهی از منکر، خمس، زکات، جهاد، احکام قضایی و حقوقی، مبارزه با ظلم، حقوق و مسئولیت‌های خانواده و جامعه

۲ به نظر شما کدام یک از احکام و دستورات دین اسلام نیاز بیشتری به تشکیل حکومت الهی دارد؟

الف) نماز و روزه واجب ب) حج ج) امر به معروف و نهی از منکر

د) حجاب و پوشش ه) توانمندی نظامی و ایجاد رعب در دل دشمنان

و) نفی سلطه بیگانگان ز) کمک به مسلمانان گرفتار در نقاط مختلف جهان

امر به معروف و نهی از منکر، نفی سلطه بیگانگان، کمک به مسلمانان گرفتار در نقاط مختلف جهان

۳ با توجه به حدیث امام باقر (علیه السلام) بیان کنید که چرا ولایت از نماز و روزه و سایر عبادات مهم‌تر است؟

زیرا ولایت زمینه‌ساز تشکیل حکومت اسلامی است. بدیهی است که اگر حکومت اسلامی نباشد، به طریق اولی، اجرای احکام اسلام نیز تعطیل خواهد شد. بنابراین مقدمه اجرای قوانین الهی، مقوله ولایت است.

درس ۵: امامت، تداوم رسالت

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

مسئولیت اول، یعنی دریافت و ابلاغ وحی به مردم نبوت پایان می‌پذیرد؟	۱. کدام یک از مسئولیت‌های سه‌گانه رسول خدا (ص) با ختم نبوت پایان می‌پذیرد؟
سه فرضیه وجود دارد: ۱- قرآن کریم و پیامبر اکرم (ص) در این باره سکوت کرده‌اند. ۲- همچون مسئولیت اول، پایان این دو مسئولیت را نیز اعلام کرده‌اند. ۳- جانشین را تعیین کرده و دو مسئولیت «تعلیم و تبیین دین» و «ولایت ظاهری» را بر عهده او گذاشته‌اند.	۲. درباره دو مسئولیت دیگر پیامبر یعنی «تعلیم و تبیین دین» و «ولایت ظاهری» پس از ایشان چه فرض‌هایی وجود دارد؟
بطان فرض اول روشن است؛ زیرا قرآن کریم، هدایتگر مردم در همه امور زندگی است؛ و ممکن نیست نسبت به این دو مسئولیت مهم و تأثیرگذار در سرنوشت جامعه اسلامی بی‌تفاوت باشد. همچنین پیامبر اکرم (ص) آگاه‌ترین مردم نسبت به اهمیت این مسئولیت‌هاست و نمی‌تواند از کنار چنین مسئله مهمی با سکوت و بی‌توجهی بگذرد. در حقیقت، بی‌توجهی به این مسئولیت‌ها دلیلی بر نقص دین اسلام است؛ در حالی که دین اسلام کامل‌ترین دین الهی است. فرض دوم نیز صحیح نیست؛ زیرا نیاز جامعه به حکومت و تعلیم و تبیین دین، پس از رسول خدا (ص) نه تنها از بین نرفت، بلکه گسترش اسلام در نقاط دیگر، ظهور مکاتب و فرقه‌های مختلف و پیدایش مشکلات جدید اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را به دنبال داشت و نیاز به امام و رهبری که حقیقت را به مردم نشان دهد و جامعه را به شیوه پیامبر اداره کند، افزایش یافت. بنابراین، فقط فرض سوم، منطقی و قابل قبول است؛ یعنی رسول اکرم (ص) به فرمان خداوند، با تعیین جانشین به تداوم تعلیم و تبیین دین و دوام حکومت پس از خود به شکل «امامت» فرمان داده و مانع تعطیلی این دو مسئولیت شده است.	۳. دلایل رد یا قبول فرضیه‌های مربوط به ادامه دو مسئولیت پیامبر یعنی «تعلیم و تبیین دین» و «ولایت ظاهری» را بررسی کنید.

از آنجا که امام همهٔ مسئولیت‌های پیامبر اکرم (ص) جز دریافت و ابلاغ وحی را دارد، باید همان صفات و ویژگی‌های پیامبر را داشته باشد تا مردم به او اطمینان کنند و راهنمایی‌هایش را بپذیرند. یکی از این ویژگی‌ها عصمت است.	۴. چرا امام باید ویژگی عصمت را داشته باشد؟
زیرا انسان‌ها نمی‌توانند تشخیص دهند که چه کسی معصوم است و همان‌طور که پیامبر از طرف خدا تعیین و معرفی می‌شود، فقط خداوند می‌تواند فرد شایستهٔ امامت را معرفی کند.	۵. چرا فقط خداوند می‌تواند فرد شایستهٔ مقام امامت را معرفی کند؟
آیهٔ انذار، آیهٔ ولایت، حدیث جابر، حدیث ثقلین، حدیث منزلت و حدیث غدیر	۶. برخی از آیات و روایاتی که جانشینی حضرت علی (ع) را بعد از پیامبر (ص) اثبات می‌کنند، نام ببرید.
حدود سه سال پس از بعثت پیامبر (ص)، این فرمان از جانب خداوند برای پیامبر آمد: «وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ» (خویشان نزدیکت را انذار کن). رسول خدا (ص) برای انجام این دستور، چهل نفر از بزرگان بنی‌هاشم را دعوت کرد و آنان را به دین اسلام فراخواند. در میان مهمانان، حضرت علی (ع) برخاست و گفت: «من بار و یاور تو خواهم بود، ای رسول خدا». این موضوع سه بار تکرار شد و هر بار فقط حضرت علی (ع) اعلام آمادگی کرد. پس از آن، پیامبر (ص) بیعت ایشان را پذیرفت و به مهمانان فرمود: «همانا این، برادر من، وصی من و جانشین من در میان شما خواهد بود.»	۷. «آیهٔ انذار» و شأن نزول آن را بنویسید.
«إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ» «همانا ولی شما فقط خداوند و رسول او و کسانی‌اند که ایمان آورده‌اند. همان ایمان‌آوردگانی که نماز را بر پا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند.» نزول این آیه هنگام انجام واقعه‌ای که مردم ناظر آن بودند (بخشیدن انگشتی توسط حضرت علی (ع) در حال رکوع به مرد فقیر) و اعلام ولایت حضرت علی (ع) از جانب رسول خدا (ص) برای آن بود که مردم با چشم ببینند و از زبان پیامبر بشنوند تا امکان مخفی کردن آن نباشد.	۸. «آیهٔ ولایت»، ترجمه و شأن نزول آن را بنویسید.

۹. حدیث جابر را شرح دهید.

پس از نازل شدن آیه ۵۹ سوره نساء (ای مؤمنان، از خدا اطاعت کنید و از رسول و ولی امرتان اطاعت کنید)، جابر بن عبدالله انصاری نزد رسول خدا (ص) آمد و گفت: «یا رسول الله، ما خدا و رسول او را شناخته‌ایم. لازم است «اولی الامر» را نیز بشناسیم.»

رسول خدا (ص) فرمود: «ای جابر، آنان جانشینان من و امامان بعد از من‌اند. نخستین آنان علی بن ابی طالب است و سپس به ترتیب، حسن بن علی، حسین بن علی، علی بن الحسین، محمد بن علی؛ و تو در هنگام پیری او را خواهی دید و هر وقت او را دیدی، سلام مرا به او برسان. پس از محمد بن علی به ترتیب، جعفر بن محمد، موسی بن جعفر، علی بن موسی، محمد بن علی، علی بن محمد، حسن بن علی و پس از ایشان فرزندش است که هم نام و هم کنیه من است. اوست که از نظر مردم پنهان می‌شود و غیبت او طولانی می‌گردد تا آنجا که فقط افرادی که ایمان راسخ دارند، بر عقیده به او باقی می‌مانند.»

۱۰. «حدیث ثقلین» و ترجمه آن را بنویسید.

«إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَ عِترَتِي أَهْلَ بَيْتِي مَا إِن تَمَسَّكْتُم بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا وَ إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ»

من در میان شما دو چیز گران بها می‌گذارم: کتاب خدا و عترتم، اهل بیتم را. اگر به این دو تمسک جویند هرگز گمراه نمی‌شوید و این دو هیچ‌گاه از هم جدا نمی‌شوند تا اینکه کنار حوض کوثر بر من وارد شوند.

۱۱. شأن نزول آیه تطهیر را بنویسید.

أُمِّ سَلَمَةَ، همسر رسول خدا (ص) می‌گوید که روزی ایشان در خانه استراحت می‌کرد که حضرت زهرا (س) وارد شد و سلام کرد. پیامبر ایشان را کنار خود دعوت کرد. پس از او حضرت علی (ع)، امام حسن (ع) و امام حسین (ع) آمدند. پیامبر آنان را نیز کنار خود جای داد و برایشان این‌گونه دعا کرد: «خدایا! اینان اهل بیت من‌اند؛ آنها را از هر پلیدی و ناپاکی حفظ کن!» در همین زمان آیه تطهیر نازل شد: «همانا خدا اراده کرده که دور گرداند از شما اهل بیت پلیدی و ناپاکی را و شما را کاملاً پاک و طاهر قرار دهد.»

۱۲. با تفکر درباره آیه تطهیر به چه نکاتی پی می‌بریم؟

۱- این آیه، تعداد خاصی از خانواده پیامبر را دربر می‌گیرد که مقام عصمت دارند؛ یعنی افراد خاصی از اهل بیت مورد نظر است و شامل همه نمی‌شود.
۲- چون این تعداد خاص معصوم‌اند، سخن و عمل آنان مطابق با دین و بیان‌کننده دستورات الهی است.

۱۳. «حدیث منزلت» را شرح دهید.

وقتی خداوند حضرت موسی (ع) را مأمور مبارزه با فرعون کرد، آن حضرت از خداوند خواست که هارون، برادرش را مشاور و پشتیبان او در امر هدایت مردم قرار دهد. خداوند نیز پذیرفت و هارون را مشاور و وزیر او قرار داد. پیامبر اکرم (ص) نیز بارها به حضرت علی (ع) می‌فرمود: «أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» (تو برای من به منزله هارون برای موسی هستی؛ جز اینکه بعد از من پیامبری نیست).

۱۴. از روایات مرتبط با اثبات امامت حضرت علی (ع) «حدیث غدیر» را شرح دهید.

پیامبر (ص) در سال دهم هجرت عازم مکه شد تا فریضه حج را به جا آورد. این حج که در آخرین سال زندگی ایشان برگزار شد، به «حَجَّةُ الْوَدَاعِ» و «حَجَّةُ الْبَلَاغِ» مشهور است. در این حج ۱۲۰ هزار نفر شرکت کرده بودند. پس از برگزاری حج و در مسیر بازگشت به مدینه در محلی به نام غدیر خم، آیه ۶۷ سوره مائده خطاب به پیامبر نازل شد: «ای رسول، آنچه از سوی پروردگارت بر تو نازل شده برسان، و اگر چنین نکنی، رسالتش را ادا نکرده‌ای و...»
پیامبر (ص) نیز همه مردم را جمع کرد و در سخنرانی مهم خود فرمود: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ» (هر کس که من ولی و سرپرست اویم، علی نیز ولی و سرپرست اوست) و این جمله را سه بار تکرار کرد و از حاضران خواست مطالب را به غایبان برسانند.

۱۵. با بررسی آیات و روایات مربوط به اثبات امامت حضرت علی (ع) چه نتایجی می‌توان گرفت؟

۱- پیامبر (ص) با هدایت و راهنمایی خداوند، حضرت علی (ع) و یازده فرزند ایشان را به جانشینی خود معرفی کرده است.

۲- لازمه این مرتبه از جانشینی، علم کامل و عصمت از گناه و اشتباه است؛ همان‌گونه که رسول خدا (ص) این دو ویژگی را داشت.

۳- حضرت زهرا (س) جزء اهل بیت است و اگرچه عهده‌دار امامت نبوده است، اما علم و عصمت کامل دارد.

تفکر

صفحه ۶۵ کتاب درسی

به نظر شما تعیین جانشین توسط پیامبر (ص) آن هم در شرایطی که ایشان هنوز موفقیتی کسب نکرده بود و حتی خویشانش نیز دعوت او را نپذیرفته بودند، چه پیام‌هایی دربر داشت؟

اینکه جانشینی پیامبر (ص) از اهمیت بالایی برخوردار است بنابراین از همان اولین دعوت عمومی باید مشخص می‌شد. زیرا مسئولیت‌های پیامبر (ص)، به‌جز دریافت و ابلاغ وحی، همچنان پس از ایشان هم ادامه دارد و تنها خداست که می‌تواند جانشین پیامبر (ص) را معرفی کند.

ارتباط میان آیه و حدیث

صفحه ۶۶ و ۶۷ کتاب درسی

با تفکر در آیه ۵۹ سوره نساء و حدیث جابر، پیام‌های زیر را تکمیل کنید.

- ۱) مسلمانان باید از خداوند، پیامبر اکرم (ص) و اولوا الامر (اهل بیت) اطاعت کنند.
- ۲) از آنجا که این سه اطاعت در کنار هم قرار گرفته‌اند؛ سرپیچی از هر مورد سرپیچی از فرمان خداوند است.
- ۳) از آنجا که مصداق اولوا الامر در آیه مشخص نشده، برای آگاهی مردم و اشتباه نکردن آنها لازم است که رسول خدا (صل الله علیه وآله) آنها را به‌طور مشخص به مردم معرفی کند.
- ۴) بنا بر سخن پیامبر اکرم (ص) کسانی که مصداق اولوا الامر هستند، عبارت‌اند از: علی بن ابی طالب، حسن بن علی، حسین بن علی، علی بن الحسین، محمد بن علی، جعفر بن محمد، موسی بن جعفر، علی بن موسی، محمد بن علی، علی بن محمد، حسن بن علی و پس از ایشان فرزندان او است که هم نام و هم کنیه من است. اوست که از نظر مردم پنهان می‌شود و غیبت او طولانی می‌شود. تا آنجا که فقط افرادی که ایمان راسخ دارند، بر عقیده به او باقی می‌مانند.

تفکر در حدیث

صفحه ۶۷ کتاب درسی

با تفکر در این حدیث، چه پیام‌هایی را می‌توان استخراج کرد؟

- ۱) همان‌طور که قرآن و پیامبر از هم جدا نمی‌شوند، قرآن و اهل بیت (ع) نیز همواره با هم‌اند.
- ۲) همان‌طور که قرآن همیشگی است، وجود معصوم نیز در کنار آن همیشگی است.
- ۳) در صورتی مسلمانان گمراه نمی‌شوند که هم به قرآن و هم به اهل بیت با هم متمسک شوند، چرا که اگر هر کدام رها شوند، به سعادت نخواهند رسید.

دین و
زندگی

درس ۵

۴) نمی‌توان برای هدایت و سعادت اخروی، فقط از یکی از دو یادگار پیامبر (ص) پیروی کرد؛ بلکه باید به طور هم‌زمان از هر دو آنها پیروی کرد چرا که مکمل یکدیگرند.

تدبّر در قرآن صفحه ۶۸ کتاب درسی

در آیه بالا (۶۷ سوره مائده)، تدبّر کنید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۱) خداوند چه فرمانی به پیامبر می‌دهد؟

خداوند به پیامبر (ص) فرمان می‌دهد که آنچه از سوی خدا بر ایشان نازل شده است را به مردم برساند در غیر این صورت رسالتش را ادا نکرده است که با توجه به واقعه غدیر منظور آیه ابلاغ ولایت و جانشینی حضرت علی (ع) به عنوان امام و وصی پیامبر (ص) است.

۲) اهمیت این فرمان چقدر است؟

تا اندازه‌ای است که اگر پیامبر آن را انجام ندهد، گویی رسالتش را به‌جا نیاورده و همه زحماتش به هدر می‌رود.

۳) چرا خداوند به پیامبر اکرم (ص) وعده می‌دهد که او را حفظ خواهد کرد؟

زیرا عده‌ای از مخالفان و مشرکان درصدد جان پیامبر برآمدند به همین خاطر خداوند وعده می‌دهد که خود حافظ جان اوست.

تفکر در حدیث صفحه ۶۹ کتاب درسی

دربارۀ واقعه بزرگ غدیر بیندیشید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

الف) چرا مراسم غدیر هم‌زمان با بزرگ‌ترین اجتماع مسلمانان برگزار شد؟

زیرا ۱۲۰ هزار نفر همراه پیامبر در «حجة الوداع» حضور داشتند و مسئله جانشینی حضرت علی (ع) از این راه به سراسر سرزمین‌های اسلامی می‌رسید تا حجت بر مردم تمام شود و دیگر نتوانند ادعا کنند که پیامبر وصی و جانشین خود را معلوم نکرده است.

ب) چرا خداوند انجام ندادن این مأموریت را مساوی با عدم انجام رسالت اعلام کرد؟

زیرا ختم نبوت بدون معرفی امام معصوم خلاف حکمت و لطف الهی است.

ج) تبریک و تهنیت مردم به حضرت علی (ع) پس از پایان مراسم، نشانه چیست؟

به منزله بیعت و قبول ولایت و جانشینی حضرت علی (ع) است.

د) چرا کلمه «مولی» در حدیث غدیر به معنای سرپرست است، نه دوست؟

زیرا منطق نمی‌پذیرد که پیامبر در آن شرایط ۱۲۰ هزار نفر را جمع کند، فقط برای اینکه اعلام کند او با حضرت علی (ع) «دوست» است. پیامبر (ص) قبل از این هم به بهانه‌های مختلف جانشینی حضرت علی (ع) را اعلام کرده بود.

درس ۶: پیشوایان اسوه

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

الف) پیامبر (ص) در همه زمینه‌های فردی و اجتماعی، از جمله در جایگاه رهبری، الگو و اسوه انسان‌هاست. ب) برای کسانی که به خداوند و روز رستاخیز امید دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند.	۱. الف) پیام آیه «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ الْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا» چیست؟ ب) بر اساس این آیه پیامبر (ص) برای چه کسانی سرمشق و الگوی خوبی است؟
۱- تلاش برای برقراری عدالت و برابری ۲- محبت و مدارا با مردم ۳- سخت‌کوشی و دلسوزی در هدایت مردم ۴- مبارزه با فقر و محرومیت	۲. چهار مورد از ویژگی‌های رهبری پیامبر اکرم (ص) را نام ببرید.
یکی از اهداف مهم حکومت الهی رسول خدا (ص) اجرای عدالت بود و ایشان در این مورد با قاطعیت عمل کرد و کوشید جامعه‌ای عادلانه بنا کند که در آن خبری از تبعیض نباشد و همه در برابر قانون الهی یکسان باشند. این در حالی بود که در جامعه آن روز حجاز، تبعیض و تفاوت طبقاتی به عنوان قانون پذیرفته شده بود و کسی با آن مخالفت نمی‌کرد.	۳. «تلاش برای برقراری عدالت و برابری» را به عنوان یکی از ویژگی‌های رهبری پیامبر (ص) توضیح دهید.
رفتار رسول خدا (ص) با مردم به قدری محبت‌آمیز بود که مردم، ایشان را پدر مهربان خود می‌دانستند. ایشان به باران خود می‌فرمود: «بدی‌های یکدیگر را پیش من بازگو نکنید؛ زیرا دوست دارم با دلی پاک و خالی از کدورت با شما معاشرت کنم.» پیامبر (ص) با اطرافیان خود درباره همه چیز هم‌کلام می‌شد و آنها را منع نمی‌کرد، مگر از حرام.	۴. «محبت و مدارا با مردم» را به عنوان یکی از ویژگی‌های رهبری پیامبر (ص) توضیح دهید.
پیامبر (ص) چنان علاقه‌مند به نجات مردم از گمراهی بود که خداوند در این باره خطاب به مسلمانان فرمود: «رنج شما برای او سخت و دشوار است و بر [هدایت] شما حریص (به شدت علاقه‌مند) است.» با همه این دلسوزی‌ها و زحمت‌ها، دشمنی سران قریش با ایشان روزه‌روز بیشتر می‌شد. می‌گفتند او ساحر است، دیوانه است و...، اما ایشان با مهربانی و صبر و تحمل به هدایت مردم ادامه می‌داد.	۵. از ویژگی‌های رهبری پیامبر (ص) «سخت‌کوشی و دلسوزی در هدایت مردم» را توضیح دهید.

رسول خدا (ص) هم با فقر مبارزه می‌کرد، هم با کوچک شمردن فقیران و بینوایان به مخالفت برمی‌خاست. از این‌رو مردم را به کار و فعالیت تشویق می‌کرد و کسانی را که فقط عبادت می‌کردند و کار نمی‌کردند، مذمت می‌کرد. در عین حال به فقیران بسیار احترام می‌گذاشت و ثروت را ملاک برتری نمی‌شمرد.	۶. از ویژگی‌های رهبری پیامبر(ص) «مبارزه با فقر و محرومیت» را توضیح دهید.
امیرمؤمنان، حضرت علی (ع)، ده سال قبل از بعثت در خانه کعبه به دنیا آمد. پدرش ابوطالب به پیشنهاد پیامبر، نام ایشان را «علی» گذاشت. سه یا چهار سال بیشتر نداشت که به خانه پیامبر آمد و تا چندین سال نزد ایشان زندگی کرد. خود حضرت علی (ع) درباره این دوران می‌فرماید: «...من همچون بچه از شیر گرفته شده که به دنبال مادرش می‌رود، از آن بزرگوار پیروی می‌کردم...»	۷. حضرت علی (ع) در چه شرایطی پرورش یافت؟
جابر بن عبدالله انصاری می‌گوید: در حضور رسول خدا (ص) بودیم که علی (ع) وارد شد. رسول خدا دست بر کعبه گذاشت و فرمود: «سوگند به خدایی که جانم در دست قدرت اوست، این مرد و شیعیان و پیروان او، رستگازند و در روز قیامت، اهل نجات‌اند.» سپس فرمود: «این مرد اولین ایمان‌آورنده به خدا، وفادارترین شما در پیمان با خدا، راسخ‌ترین شما در انجام فرمان خدا، صادق‌ترین شما در داوری بین مردم، بهترین شما در رعایت مساوات و ارجمندترین شما نزد خداست.»	۸. شخصیت امیرالمؤمنین (ع) را در نگاه پیامبر(ص) بررسی کنید.
پیرو	۹. کلمه شیعه به معنای است.
انسان مسلمانی است که به فرمان خدا و پیامبر(ص)، حضرت علی (ع) را جانشین پیامبر می‌داند و از او پیروی می‌کند.	۱۰. طبق سخنان پیامبر(ص) درباره حضرت علی (ع)، شیعه کیست؟

۱۱. دو مورد از فضایل حضرت علی (ع) را نام ببرید و توضیح دهید.

۱- عدالت بی‌مانند: ایشان از همان آغاز خلافت، با الگو قرار دادن سیره و روش پیامبر (ص) مبارزه با تبعیض و نابرابری و برقراری عدالت را سرلوحه کار خود قرار داد؛ پس از پرداخت هزینه‌های عمومی کشور از بیت‌المال، باقی‌مانده آن را میان مردم به طور مساوی تقسیم می‌کرد.

۲- علم بی‌کران: ایشان در جهان‌شناسی، انسان‌شناسی، حکومت‌داری و سایر موضوعات مورد نیاز هدایت و سعادت انسان سخن گفته و ما را راهنمایی کرده است. کتاب «نهج‌البلاغه» که بخشی از نامه‌ها، سخنرانی‌ها و پند و اندرزهای ایشان را در خود جای داده، حکایتگر این دانش بی‌مانند است. در حقیقت دانش ایشان متصل به دانش پیامبر و دانش پیامبر نیز از وحی الهی سرچشمه می‌گرفت.

تفکر در حدیث صفحه ۸۱ کتاب درسی

در این دو حدیث بیندیشید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

رسول خدا (ص): **عَلَيَّْ مَعَ الْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنُ مَعَ عَلِيٍّ**

رسول خدا (ص): **عَلَيَّْ مَعَ الْحَقِّ وَ الْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ**

۱) میان حدیث اول و حدیث ثقلین چه رابطه‌ای وجود دارد؟

در حدیث ثقلین می‌خوانیم که راز گمراه نشدن، تمسک هم‌زمان به قرآن و عترت (اهل بیت) است. در روایت فوق هم آمده که «علی با قرآن است و قرآن با علی است.»، یعنی قرآن بدون امیر مؤمنان موجب سعادت و هدایت نخواهد بود و بالعکس.

۲) حدیث دوم چگونه با بحث عصمت، عدالت و علم امام ارتباط دارد؟

حق به معنای راست و درست و یکی از اسامی خداوند است.

در این حدیث امام علی (ع) هم ردیف حق قرار گرفته است یعنی عدالت او منطبق با آن چیزی است که خدا می‌فرماید و ایشان مجری عدالت الهی است. همچنین چون هم ردیف حق قرار گرفته دور از هرگونه خطا، اشتباه و گناه است و دارای مقام عصمت است. همچنین علم ایشان مطابق با علم الهی است زیرا هم ردیف حق قرار گرفته است. بنابراین امام علی (ع) در راستای حق و مجری آن است.

تفکر در حدیث صفحه ۸۸ کتاب درسی

این حدیث شریف (حدیث صفحه ۸۳ کتاب درسی)، دربردارنده پیام‌های متعددی است. با تفکر در آن، سه پیام آن را به دست آورید.

۱- منبع علم پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) متصل به عالم غیب است.

۲- علمی که بی‌توجه به ولایت علی (ع) باشد سودی برای صاحب آن ندارد.

۳- باب ورود به دریای علم پیغمبر نیاز به کسب اجازه و اذن علی (ع) دارد.

درس ۷: وضعیت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مسلمانان، پس از رحلت رسول خدا (ص)

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

۱. چرا امامان معصوم با وجود حضور در جامعه، فاقد قدرت لازم برای اجرای همه‌جانبه مسئولیت‌های خود شدند؟	زیرا پس از رحلت پیامبر (ص) حوادثی رخ داد که رهبری امت را از مسیری که پیامبر اسلام برنامه‌ریزی کرده و بدان فرمان داده بود، خارج کرد. در نتیجه نظام حکومت اسلامی که بر مبنای امامت طراحی شده بود، تحقق نیافت.
۲. حضرت علی (ع) چه هشدار درباره حکومت بنی‌امیه به مردم می‌داد؟	به خدا سوگند، بنی‌امیه چنان به ستمگری و حکومت ادامه دهند که حرامی باقی نماند جز آنکه حلال شمارند... تا آنکه در حکومتشان دو دسته بگیرند: دسته‌ای بر دین خود که آن را از دست داده‌اند و دسته‌ای برای دنیای خود که به آن نرسیده‌اند.
۳. چالش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر امامان را نام ببرید.	۱- ممنوعیت از نوشتن احادیث پیامبر اکرم (ص) ۲- تحریف در معارف اسلامی و جعل احادیث ۳- ارائه الگوهای نامناسب ۴- تبدیل حکومت عدل نبوی به سلطنت
۴. «ممنوعیت از نوشتن احادیث پیامبر اکرم (ص)» را به عنوان یکی از مشکلات عصر ائمه توضیح دهید.	پس از رحلت رسول خدا (ص) نوشتن احادیث آن حضرت ممنوع شد. به همین دلیل، کسانی که به این احادیث علاقه‌مند بودند فقط می‌توانستند آنها را به حافظه بسپارند و از این طریق به دیگران منتقل کنند.
۵. نتایج نامطلوب حفظ احادیث چه بود؟	۱- امکان کم و زیاد شدن عبارات یا فراموش شدن اصل حدیث ۲- فراهم شدن شرایط مناسب برای جاعلان حدیث ۳- بی‌بهره ماندن مردم و محققان از یک منبع مهم هدایت و ورود سلیقه شخصی در احکام دینی
۶. چه کسانی از این اوضاع نابسامان حدیث مصون ماندند؟ چرا؟	پیروان ائمه؛ زیرا ائمه (ع) احادیث پیامبر را حفظ کرده بودند و شیعیان، این احادیث را از طریق ایشان که انسان‌هایی معصوم بودند و سخنانشان مانند سخن رسول خدا (ص) معتبر و مورد اطمینان بود، به دست آوردند.

برخی عالمان وابسته به بنی‌امیه و بنی‌عباس و گروهی از علمای اهل کتاب (یهودی و مسیحی) مانند کعب‌الاحبار از موقعیت و شرایط برکناری امام معصوم استفاده کردند و آیات قرآن و معارف اسلامی را مطابق با افکار خود و موافق با منافع قدرتمندان تفسیر کردند.	۷. «تحریف در معارف اسلامی و جعل احادیث» را به عنوان یکی از مشکلات عصر ائمه توضیح دهید.
عموم مردم در اعتقادات و عمل خود، دنباله‌روی شخصیت‌های برجسته جامعه هستند. در زمانی که رسول خدا (ص) اسوه مردم بود، انسان‌هایی مانند امام علی (ع) و ابوذر و... پرورش یافتند، اما هرچه جامعه از زمان پیامبر (ص) فاصله می‌گرفت، حاکمان وقت تلاش می‌کردند که شخصیت‌های اصیل اسلامی، به‌خصوص اهل بیت پیامبر (ص) را در انزوا قرار دهند و افرادی را که از معیارهای اسلامی به دورند، به جایگاه برجسته برسانند و الگوی مردم قرار دهند.	۸. از مشکلات عصر ائمه، «ارائه الگوهای نامناسب» را توضیح دهید.
مدتی بعد از رحلت پیامبر (ص)، جاهلیت به شکلی جدید وارد زندگی اجتماعی مسلمانان شد؛ حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس به تدریج مسیر حکومت را عوض کردند و برای خود و اطرافیانشان کاخ‌های مجلل ساختند و خزائن خود را از جواهرات قیمتی انباشتند. این تغییر مسیر، جامعه مؤمن عصر پیامبر را به جامعه‌ای راحت‌طلب، تسلیم و بی‌توجه به سیره پیامبر تبدیل کرد. این تغییر فرهنگ باعث شد که ائمه (ع) نتوانند مردم آن دوران را با خود همراه کنند.	۹. از مشکلات عصر ائمه، «تبدیل حکومت عدل نبوی به سلطنت» را توضیح دهید.

تدبّر در قرآن صفحه ۸۹ کتاب درسی

۱) خداوند چه هشداري به مردم زمان پیامبر می‌دهد؟

هشدار می‌دهد که پیامبر (ص) نیز مانند سایر مردم از دنیا خواهد رفت؛ پس ایمان به هدف والای نبوت در نبود پیامبر (ص) باید وجود داشته باشد.

۲) آیا خطر بازگشت به ارزش‌های دوران جاهلیت فقط اختصاص به زمان پیامبر دارد؟

خیر؛ در صورت پایبند نبودن به احکام و قوانین الهی، این خطر همیشه وجود دارد.

۳) به نظر شما، سیاست‌گذاران واقعی نعمت رسالت، چه کسانی‌اند؟

کسانی که در راه حق مقاومت می‌کنند و این بهترین نوع شکر الهی است که پاداشش با خداست.

فعالیت کلاسی (۱) صفحه ۹۰ کتاب درسی

با همفکری دوستان خود بگویید چه عواملی باعث شد که بعد از گذشت پنجاه سال از وفات پیامبر، نوۀ ایشان یعنی امام

حسین (ع) این‌گونه توسط امت پیامبر به شهادت برسد؟

ساختار حکومت بنی‌امیه و دور شدن از نوع حکومت‌داری پیامبر (ص) و فعالیت‌های آنان، دنیاگرایی، ظلم و ستم، بی‌تفاوتی مردم و...

فعالیت کلاسی (۲) صفحه ۹۴ کتاب درسی

به نظر شما آگاهی از اوضاع اجتماعی و فرهنگی عصر ائمه (ع) چه فوایدی برای زندگی امروز ما دارد؟

۱- آگاهی یافتن از مشکلاتی که امامان بزرگوار با آن به مقابله پرداختند.

۲- آشنایی با شیوه‌های برخورد ایشان با معضلات فرهنگی و اجتماعی

۳- بررسی تطبیقی و مقایسه‌ای با اوضاع اجتماعی و فرهنگی عصر حاضر

اندیشه و تحقیق صفحه ۹۴ کتاب درسی

۱) چه مسائلی زمینه را برای ورود جعل و تحریف به احادیث پیامبر اکرم (ص) آماده کرد؟

از آنجا که بعد از رحلت پیامبر اکرم (ص) نوشتن احادیث ایشان ممنوع شد، برخی عالمان وابسته به بنی‌امیه و بنی‌عباس که ظاهراً مسلمان شده بودند، از شرایط موجود استفاده کردند و برای به دست آوردن رضایت حاکمان و کسب ثروت، خرافه و دروغ وارد احادیث می‌کردند و برای مردم نقل می‌کردند.

۲) تفاوت‌های اساسی حکومت بنی‌امیه و بنی‌عباس با رهبری پیامبر (ص) چه بود؟

حکومت و رهبری پیامبر (ص)	حکومت بنی‌امیه و بنی‌عباس
بنای حکومت بر برابری و مساوات و ملاک برتری تقوا بود.	بنای حکومت بر ظلم و بی‌عدالتی و ملاک برتری نژاد و ثروت بود.
جامعه‌ای پویا و ظلم‌ستیز بود.	جامعه‌ای دنیاگرا و ظلم‌پذیر بود.
جامعه‌ای مؤمن و فداکار بود.	جامعه‌ای عافیت‌طلب و تسلیم بود.

درس ۸: احیای ارزش‌های راستین

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

۱. نتیجه حکومت بنی‌امیه بر مردم چه بود؟	بار دیگر دنیای اسلام تا حدود زیادی به دوران جاهلیت بازگشت.
۲. مسئولیت‌های دوگانه مقام امامت را نام ببرید.	۱- اقدامات مربوط به مرجعیت دینی ۲- مجاهده در راستای ولایت ظاهری
۳. اقدامات ائمه اطهار را در زمینه مرجعیت دینی آنان نام ببرید.	۱- تعلیم و تفسیر قرآن کریم ۲- حفظ سخنان و سیره پیامبر (ص) ۳- تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو
۴. از مجموعه اقدامات مرجعیت دینی ائمه اطهار «تعلیم و تفسیر قرآن کریم» را توضیح دهید.	در حالی که حاکمان زمان به افرادی میدان می‌دادند که قرآن را مطابق با اندیشه‌های باطل خود تفسیر می‌کردند، امامان در هر فرصتی معارف حقیقی قرآن را برای مردم بیان می‌کردند. در نتیجه مشتاقان معارف قرآنی توانستند از این کتاب الهی بهره ببرند.
۵. از اقدامات ائمه اطهار «حفظ سخنان و سیره پیامبر (ص)» را شرح دهید و مثال بزنید.	پس از رحلت رسول خدا (ص)، نوشتن سخنان ایشان ممنوع شد، البته امیرالمؤمنین (ع) و حضرت فاطمه (س) به این ممنوعیت توجه نکردند و این سخنان را به فرزندان و یاران خود می‌آموختند و از آنان خواستند که این آموخته‌ها را به نسل‌های بعد منتقل کنند. از جمله فرمایش امام رضا (ع) در مسیر مدینه به مرو در رابطه با توحید (حدیث سلسله‌الذهب).
۶. حدیث «سلسله‌الذهب» را بنویسید و توضیح دهید چرا به این نام مشهور است.	امام رضا (ع) این روایت را از امام هفتم و ایشان از امام قبل از خود نقل کرده‌اند و به همین ترتیب تا حضرت علی (ع) که ایشان از پیامبر اکرم (ص) این سخن را شنیده است: «كَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَلْعَةُ مُحْكَمٍ مِنْهُ اسْتِ، هَرَكْسُ بِه اَيْن قَلْعَةُ مُحْكَمٍ وَارِدْ شُود، اَزْ عَذَابِ مَنْ دَرِ اَمَانِ اسْتِ اَمَّا بِه شَرْطُهَايْ اَنْ، وَ مَنْ اَزْ جَمْلَةُ شَرْطُهَايْ اَنْ هَسْتُمْ.» اَيْنْ حَدِيثِ بِه دَلِيلِ تَوَالِي وَ پِشْتِ سِرْهَمْ اَمْدَنْ نَامِ اِمَامَانِ دَرِ اَنْ، بِه اَيْنِ نَامِ مَشْهُورِ اسْتِ.

مقصود این بود که توحید فقط یک لفظ و شعار نیست، بلکه باید در زندگی اجتماعی ظاهر شود و تجلی توحید در زندگی اجتماعی با ولایت امام که همان ولایت خداست، میسر است.	۷. مقصود امام رضا (ع) از بیان حدیث سلسله‌الذهب چه بود؟
با گسترش سرزمین‌های اسلامی، سؤال‌های مختلفی در زمینه‌های احکام، اخلاق، افکار و نظام کشورداری پدید آمد. ائمه اطهار (ع) با تکیه بر علم الهی خود و با حضور سازنده و فعال، درباره همه این مسائل اظهار نظر می‌کردند و مسلمانان را از معارف خود بهره‌مند می‌ساختند.	۸. ائمه اطهار (ع) چگونه به تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو می‌پرداختند؟
فراهم آمدن کتاب‌هایی بزرگ در حدیث و سیره ائمه اطهار (ع) در کنار سیره پیامبر (ص) و قرآن کریم، مثل کتاب «نهج‌البلاغه» و کتاب «صحیفه سجاده» از امام سجاد (ع).	۹. ثمره حضور سازنده ائمه اطهار (ع) در راستای تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو چه بود؟
حقیقت اسلام برای جویندگان حقیقت پوشیده نماند و طالبان حقیقت توانستند به تعلیمات اصیل اسلام دست یابند و راه حق را از باطل تشخیص دهند.	۱۰. پیامدهای تلاش بی‌پایان ائمه اطهار (ع) در زمینه معرفی اسلام راستین چه بود؟
۱- از آنجا که رهبری و اداره جامعه از جانب خدا به امامان سپرده شده بود، لازم بود برای انجام این وظیفه به پا خیزند و در صورت وجود شرایط و امکانات، حاکمان غاصب را برکنار کنند و با تشکیل حکومت اسلامی، قوانین دین را اجرا و عدالت را برقرار کنند. ۲- از آنجا که این حاکمان غاصب، قوانین اسلام را زیر پا می‌گذاشتند، امامان وظیفه داشتند براساس اصل امر به معروف و نهی از منکر با آنها مقابله کنند و مانع زیر پا گذاشتن قوانین اسلام شوند.	۱۱. علل مبارزه امامان با حاکمان زمان خود چیست؟ توضیح دهید.
۱- عدم تأیید حاکمان ۲- معرفی خویش به عنوان امام برحق ۳- انتخاب شیوه‌های درست مبارزه	۱۲. اصولی را که امامان در مبارزه با حاکمان ظالم از آن تبعیت می‌کردند، نام ببرید.
امامان هیچ‌یک از حاکمان غاصب عصر خویش را به عنوان جانشین رسول خدا (ص) تأیید نمی‌کردند. اگر حاکمی در موردی طبق نظر اسلام عمل می‌کرد، آن عمل را تأیید می‌کردند، اما در غصب خلافت و جانشینی پیامبر همه را یکسان می‌دیدند.	۱۳. از اصول مبارزه امامان، «عدم تأیید حاکمان»، چگونه صورت می‌گرفت؟

امامان همواره خود را به عنوان امام و جانشین برحق پیامبر اکرم (ص) معرفی می‌کردند؛ تا مردم بدانند که فقط آنها امامان برحق جامعه‌اند. برای مثال امام صادق (ع) در روز عرفه، در میان انبوه جمعیت حق حکومت را از آن خود اعلام کردند و فرمودند: «ای مردم! رسول خدا (ص) امام و رهبر بود، پس از او علی (ع) و سپس حسن و حسین و علی بن حسین و محمد بن علی (ع) به‌ترتیب امام بودند و اکنون من امام هستم.»	۱۴. امامان بزرگوار چگونه با معرفی خویش به عنوان امام برحق به مبارزه با حاکمان زمان می‌پرداختند؟
امامان، شیوه مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان برمی‌گزیدند؛ به گونه‌ای که هم تفکر اسلام راستین باقی بماند، هم به‌تدریج، بنای ظلم و جور بنی‌امیه و بنی‌عباس سست شود و هم روش زندگی امامان، به نسل‌های آینده معرفی شود. رفتار ائمه اطهار (ع) در طول ۲۵۰ سال بعد از رحلت پیامبر (ص) تا امامت امام عصر (ع) و غیبت ایشان، چنان مکمل یکدیگر است که گویی یک انسان در طول این ۲۵۰ سال زندگی کرده است.	۱۵. «انتخاب شیوه‌های درست مبارزه» را به عنوان یکی از اصول مبارزه امامان با حاکمان زمان بیان کنید.
ائمه اطهار (ع) می‌کوشیدند آن بخش از اقدامات خود را که دشمن به آن حساسیت دارد، در قالب «تقیه» پیش ببرند، یعنی آن را مخفی نگه دارند، به گونه‌ای که در عین ضربه زدن به دشمن، کمتر ضربه بخورند. برای مثال امامان با مخفی نگه داشتن ارتباط‌هایشان نمی‌گذاشتند حاکمان بنی‌امیه و بنی‌عباس، یاران صمیمی و فداکار آنان را شناسایی کنند و به شهادت برسانند.	۱۶. «تقیه» به چه معناست؟ مثال بزنید.
وظیفه ما این است که به گونه‌ای زندگی کنیم که سبب بدبینی دیگران نسبت به شیعیان نشویم و بدانیم که شیعه بودن تنها به اسم نیست، بلکه اسم باید با عمل صالح همراه باشد تا پیرو حقیقی پدید آید.	۱۷. وظیفه ما شیعیان در برابر پیامبر (ص) و امامان (ع) چیست؟

صفحه ۹۹ کتاب درسی

تفکر در حدیث

۱ با تأمل در سخنان امیرالمؤمنین علی (ع)، سه مورد از نشانه‌های بازگشت مسلمانان به دوره جاهلیت را بیان کنید.

الف) پوشیده شدن حق و آشکار شدن باطل و رواج یافتن دروغ بر خدا و پیامبرش

ب) کم‌بها شدن قرآن و استفاده وارونه از آن به سود دنیاطلبان

ج) ناشناخته و کم‌اهمیت شدن امور معروف و خیر و شناخته شدن کارهای منکر

۲ برای نجات از گمراهی و تشخیص راه حق، امیرالمؤمنین (ع) چه پیشنهادی به مردم می‌دهد؟

برای تشخیص راه رستگاری ابتدا پشت‌کنندگان به صراط مستقیم را شناسایی کنید و برای وفادار ماندن به عهد خود

با قرآن، شکنندگان پیمان را تشخیص دهید و زمانی می‌توانید پیرو قرآن باشید که فراموش‌کنندگان قرآن را بشناسید.

۳ فکر می‌کنید مصداق پیشنهاد امام علی (ع) چه کسانی‌اند؟

اهل بیت (ع) هستند که نظر و حکمشان حکم خداست.

صفحه ۱۰۲ کتاب درسی

بررسی

در درس قبل با شرایط و مشکلات اجتماعی عصر ائمه (ع) آشنا شدیم. اکنون توضیح دهید که اقدام این بزرگواران، پاسخ‌گوی

کدام‌یک از مشکلات آن دوره بوده است؟

مشکلات عصر ائمه (ع)	اقدامات ائمه اطهار (ع)
ممنوعیت از نوشتن احادیث پیامبر اکرم (ص)	اقدام برای حفظ سخنان و سیره پیامبر (ص)
تحریف در معارف اسلامی و جعل احادیث	تعلیم و تفسیر قرآن کریم، تبیین معارف اسلامی متناسب با نیازهای نو
ارائه الگوهای نامناسب	تربیت شخصیت‌های برجسته اسلامی
تبدیل حکومت عدل نبوی به سلطنت	تلاش برای برقراری حکومت اسلامی

صفحه ۱۰۴ کتاب درسی

بررسی

سیره و روش امام حسن (ع) در صلح با معاویه و سیره و روش امام حسین (ع) در قیام علیه یزید را با یکدیگر مقایسه کنید و بگویید:

۱ شخصیت معاویه و یزید چه تأثیری بر تفاوت عملکرد امام حسن و امام حسین (ع) داشت؟

معاویه فردی سیاستمدار و زیرک بود که در عین حفظ ظاهر، به دنبال نابودی اسلام راستین بود و از این رو امام

حسن (ع) مجبور به صلح با او شد. در مقابل، یزید شخصی بود که دچار فسق علنی شده بود و احکام اسلام را به

طور آشکار زیر پا می‌گذاشت. به همین دلیل امام حسین (ع) برای دفاع از اسلام علیه یزید قیام کرد.

۲) به نظر شما اگر امام حسن (ع) در زمان حکومت یزید زندگی می‌کرد، با یزید بیعت می‌کرد؟ چرا؟

هرگز؛ زیرا در زمان حکومت یزید بیم آن می‌رفت که حقیقت اسلام به کلی نابود شود. با توجه به اینکه زندگی ائمه اطهار مانند زندگی انسانی است که ۲۵۰ سال زندگی و در همه شرایط مناسب‌ترین راه را برگزیده است، طبعاً امام حسن (ع) نیز روش امام حسین (ع) را در مقابله با یزید اتخاذ می‌کرد، یعنی قیام علیه حکومت فاسد و ظالم

برنامه ریزی صفحه ۱۰۵ کتاب درسی

ائمه اطهار (ع) از ما شیعیان خواسته‌اند به گونه‌ای زندگی کنیم که مایه زیبایی آنان باشیم؛ بگویید با چه برنامه‌ها و اقداماتی می‌توانیم به این هدف برسیم؟

۱- همراه شدن محبت و دوستی مان به اهل بیت با شناخت و معرفت عمیق ایشان

۲- احیای ارزش‌های دینی مانند امر به معروف و نهی از منکر

۳- تحقیق و تفکر درباره اسلام راستین و معرفی آن به مردم سراسر جهان

و چه کارهایی ما را از این مسیر دور می‌کند؟

۱- عمل نکردن به احکام و قوانین الهی و معطل کردن آنها

۲- غفلت از یاد خدا و ذلیل شدن در برابر وسوسه‌های شیطان

درس ۹: عصر غیبت

پاسخ‌ها

پرسش‌ها

۱. امامت امام مهدی (عج) از چه زمانی آغاز شد؟	پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) در سال ۲۶۰ هـ.ق
۲. «غیبت صغری» چیست؟ توضیح دهید.	دوره اول غیبت امام مهدی (عج) که تا سال ۳۲۹ هـ.ق طول کشید، غیبت صغری نامیده می‌شود. امام در این دوره، زندگی مخفی داشت، اما از طریق چهار نفر از یاران مورد اعتماد، پیوسته پیروان خود را رهبری می‌کرد. این چهار شخصیت بزرگوار به «نواب اربعه» و «نواب خاص» معروف‌اند.
۳. «غیبت کبری» از چه زمانی آغاز شد؟	شش روز مانده به درگذشت آخرین نایب، امام عصر (عج) برای ایشان نامه‌ای نوشت و فرمود به فرمان خداوند، پس از وی جانشین دیگری نیست و مرحله دوم غیبت آغاز می‌شود. به دلیل طولانی بودن این دوره از غیبت، آن را غیبت کبری می‌نامند.
۴. خداوند نعمت هدایت را با وجود تمام و کمال کرده است.	امامان (ع)
۵. چرا حاکمان بنی‌عباس درصدد بودند مهدی موعود (ع) را به محض تولد به قتل برسانند؟	زیرا پیامبر اکرم (ص) درباره دوازده جانشین خود با مردم سخن گفته و امام مهدی (ع) را به عنوان آخرین امام و قیام‌کننده علیه ظلم و برپاکننده عدل در جهان معرفی کرده بود. امیرالمؤمنین (ع) و سایر امامان نیز درباره مأموریت ایشان سخن گفته بودند.
۶. به چه دلیل خداوند آخرین حجت خود را از نظرها پنهان کرد؟ این غیبت تا چه زمانی ادامه می‌یابد؟	برای اینکه امامت در شکلی جدید و از پس پرده غیبت ادامه یابد و شرایط برای تشکیل حکومت جهانی فراهم شود. این غیبت آنقدر ادامه می‌یابد که نه تنها مسلمانان، بلکه جامعه انسانی، شایستگی درک ظهور و بهره‌مندی کامل از وجود آخرین حجت الهی را پیدا کند.
۷. طبق فرمایش حضرت علی (ع) دلیل بی‌بهره ماندن مردم از وجود امام عصر (ع) چیست؟	ستمگری انسان‌ها و زیاده‌روی‌شان در گناه

باید توجه کرد که امام را از آن جهت غایب نامیده‌اند؛ که ایشان از نظرها غایب است، نه اینکه در جامعه حضور ندارد. به عبارت دیگر ما انسان‌ها هستیم که امام را نمی‌بینیم، نه اینکه ایشان در بین ما نیست و از وضع ما بی‌خبر است.	۸. برای درک درست رهبری امام در عصر غیبت چه باید کرد؟
زیرا بهره‌مندی از ایشان در عصر غیبت کاهش می‌یابد.	۹. چرا وجود امام زمان (عج) به خورشید پشت ابر تشبیه شده است؟
بهره‌مندی از وجود امام عصر (ع) در زمان غیبت منحصر به ولایت معنوی می‌شود که نیازمند به ظاهر بودن بین مردم نیست. ایشان به اذن خداوند از احوال انسان‌ها آگاه است و افراد مستعد و به ویژه شیعیان خود را از امدادهای معنوی برخوردار می‌سازد. هدایت باطنی افراد، حل برخی مشکلات علمی علما و دستگیری از درماندگان نمونه‌ای از یاری رسانی‌های آن حضرت است.	۱۰. «ولایت معنوی» امام عصر (ع) را با مثال توضیح دهید.
خیر، رهبری حقیقی مسلمانان هم‌اکنون نیز با ایشان است، اما این رهبری را انسان‌های عادی حس نمی‌کنند.	۱۱. آیا دوره غیبت، به معنای عدم رهبری امام عصر (ع) است؟
خیر، همه ادیان الهی در اصل الهی بودن پایان تاریخ و ظهور ولی خدا برای برقراری حکومت جهانی اتفاق نظر دارند.	۱۲. آیا اعتقاد به ظهور منجی مختص مسلمانان است؟
اهل سنت معتقدند که امام مهدی (ع) از نسل پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه (س) است که هنوز به دنیا نیامده است. شیعیان معتقدند که بنا بر سخنان صریح پیامبر (ص) و ائمه (ع)، منجی انسان‌ها دوازدهمین امام و فرزند امام حسن عسکری (ع) است و با توجه خاص خداوند به حیات خود ادامه می‌دهد تا اینکه به اذن خدا ظهور کند و حکومت جهانی اسلام را تشکیل دهد.	۱۳. اعتقاد شیعیان به ظهور منجی را با عقیده اهل سنت مقایسه کنید.
۱- پیروان امام مهدی (ع)، امام خود را حاضر و ناظر بر خود می‌یابند و می‌توانند خواسته‌های خود را با امام مطرح و برای جلب رضایت ایشان تلاش کنند. ۲- جامعه از هدایت‌های امام و ولایت معنوی ایشان برخوردار می‌شود.	۱۴. اعتقاد به زنده بودن امام زمان (ع) و حضور ایشان در جامعه چه فوایدی دارد؟

۱- تقویت معرفت و محبت به امام ۲- پیروی از فرمان‌های امام عصر (ع) ۳- آماده کردن خود و جامعه برای ظهور ۴- دعا برای ظهور امام	۱۵. چهار مورد از مسئولیت‌های منتظران ظهور را در دوره غیبت امام عصر (ع) بیان کنید.
پیامبر و امام از پدر و مادر نیز برای مؤمنان مهربان‌ترند و آنان که چنین معرفتی را به دست آورده‌اند، محبت بیشتری به پیامبر و امام دارند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «هر کس که دوست دارد خدا را در حال ایمان کامل و مسلمانی مورد رضایت او ملاقات کند، ولایت و محبت امام عصر (ع) را بپذیرد.»	۱۶. از مسئولیت‌های منتظران ظهور «تقویت معرفت و محبت به امام» را با اشاره به روایتی از پیامبر اکرم (ص) توضیح دهید.
۱- شناخت جایگاه امام در پیشگاه الهی ۲- آشنایی با شیوه حکومت‌داری ایشان هنگام ظهور ۳- آشنایی با صفات ایشان در سخنان معصومین (ع)	۱۷. سه مورد از عوامل مؤثر در معرفت و محبت به امام زمان (ع) را بنویسید.
تشکیل حکومت اسلامی و برکنار کردن حاکمان ستمگر	۱۸. یکی از علائم پیروی از امام عصر در دوران غیبت چیست؟
در امانت خیانت نکنند، پاک‌دامن باشند، به ظلم و ستم خون‌ریزی نکنند، ساده‌زیست باشند، به حقوق مردم تجاوز نکنند، به پیمان خود عمل کنند، در راه خدا به شایستگی جهاد کنند و...	۱۹. با توجه به فرمایش حضرت علی (ع) منتظران ظهور در عصر غیبت چه ویژگی‌هایی باید داشته باشند؟
کسانی که قبل از ظهور آن امام، در صحنه فعالیت‌های اجتماعی و نبرد دائمی حق و باطل، در جبهه حق حضوری فعال داشته باشند و با ایستادگی در مقابل شیاطین درون و برون، ویژگی‌هایی همچون شجاعت، عزت نفس و پاکدامنی را در خود پرورانده باشند.	۲۰. چه کسانی می‌توانند هنگام ظهور امام عصر (ع) ویژگی‌های منتظران واقعی را داشته باشند؟
۱- گذشته سرخ: اعتقاد به عاشورا، آمادگی برای شهادت و ایثار ۲- آینده سبز: انتظار برای سرنگونی ظالمان و گسترش عدالت در جهان، زیر پرچم امام عصر (ع)	۲۱. به گفته برخی جامعه‌شناسان، منتظران ظهور از دو پشته‌ای برخوردارند. آن دو پشته‌ای کدام‌اند؟
۳۱۳	۲۲. هسته مرکزی یاران امام زمان (ع) نفر هستند.

۲۳. چرا «دعا برای ظهور امام» از مسئولیت‌های منتظران در عصر غیبت است؟ در انتظار ظهور بودن از برترین اعمال عصر غیبت است؛ زیرا فرج واقعی برای دین‌داران با ظهور آن حضرت حاصل می‌شود.	
۱- عدالت‌گستری ۲- آبادانی ۳- شکوفایی عقل و علم ۴- امنیت کامل ۵- فراهم شدن زمینه رشد و کمال	۲۴. اهدافی را که با تشکیل حکومت امام عصر (ع) تحقق می‌یابد، نام ببرید.
پیامبر اکرم (ص) فرمود: «با ظهور امام عصر (ع) خداوند زمین را از قسط و عدل پر خواهد کرد، بعد از اینکه از ظلم و جور پر شده باشد.» در جامعه مهدوی قطب مرفه و فقیر و طبقه مستکبر و مستضعف وجود ندارد.	۲۵. از اهداف تشکیل حکومت امام عصر (ع) «عدالت‌گستری» را شرح دهید.
در این دوره، انسان‌ها بهتر می‌توانند خدا را بندگی کنند، فرزندان صالح به جامعه تقدیم نمایند و خیرخواه دیگران باشند. به این ترتیب انسان‌ها به هدفی که خدا در خلقت برای آنها تعیین کرده، بهتر و آسان‌تر می‌رسند.	۲۶. از اهداف تشکیل حکومت امام عصر (ع) «فراهم شدن زمینه رشد و کمال» را توضیح دهید.

دین و زندگی

درس ۹

تدبّر در قرآن صفحه ۱۱۲ کتاب درسی

- اگر مردم نعمتی را که خدا به آنها داده است درست استفاده نکنند، به علت ناسپاسی از آن نعمت محروم می‌شوند.
- زمینه‌ساز هلاکت یا عزت و سربلندی یک جامعه مردم و خود جامعه است، زیرا سرنوشت آنها به دست خودشان است و می‌توانند مسیر سعادت را در پیش گیرند یا در مسیر شقاوت گام بردارند.

تدبّر در قرآن صفحه ۱۱۴ و ۱۱۵ کتاب درسی

در این آیات بیندیشید و بگویید چه آینده‌ای برای هر یک از موارد زیر بیان شده است؟

- ۱- مؤمنین صالح در زمین به عنوان جانشین قرار خواهند گرفت.
- ۲- مستضعفین وارثان زمین شده و پیشوا قرار خواهند گرفت.
- ۳- بندگان شایسته زمین را به ارث خواهند برد.
- ۴- دین حق دین اسلام است.

تفکر در حدیث صفحه ۱۱۷ کتاب درسی

با توجه به توضیحات قبل، با تفکر در این حدیث بگویید ما چگونه می‌توانیم امام زمان خویش را بشناسیم؟

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفِ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است.

قلمروهای سه‌گانه پیامبر (ص) به جز دریافت و ابلاغ وحی، توسط امام ادامه می‌یابد. حال کسی که امام زمان خود را نمی‌شناسد، قطعاً از او پیروی نخواهد کرد و از موهبات هدایت او بی‌بهره می‌ماند، درست مانند برخی مردم در عصر جاهلیت که به علت نشناختن و معرفت نداشتن به پیامبر (ص) هدایت نشدند، بنابراین شناخت امام زمان تنها با اطاعت از او امکان‌پذیر است چه در زمینه مرجعیت دینی و چه در زمینه ولایت ظاهری. زیرا امام مجری دستورات الهی است. (که در درس‌های بعد به آن پرداخته می‌شود).

اندیشه و تحقیق صفحه ۱۲۰ کتاب درسی

۱) از دیدگاه قرآن کریم، آینده تاریخ از آن چه کسانی است؟

بندگان صالح و مستضعفان

۲) معتقد بودن به انتظار، چه تأثیرهایی بر شخصیت فرد منتظر دارد؟

انسان منتظر هدف خود را می‌شناسد و برای رسیدن به چنین جامعه‌ای تلاش می‌کند.

۳) این جمله را تحلیل کنید: «منتظران مصلح، خود باید صالح باشند».

کسی که منتظر موعود جهانی است، ابتدا باید از خود شروع کند و با عمل صالح و ایمان به خدا زمینه را برای ظهور فراهم کند.

درس ۱۰: مرجعیت و ولایت فقیه

پرسش‌های متن

پاسخ‌ها

۱. ضرورت تداوم دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «ولایت رهبری» را در عصر غیبت توضیح دهید.	از آنجا که دین اسلام همیشگی و برای همه دوران‌هاست، عقلاً ضروری است که این دو مسئولیت در عصر غیبت ادامه پیدا کند، زیرا: ۱- اگر «مرجعیت دینی» ادامه نیابد، یعنی تخصصی نباشد که احکام دین را بداند، مردم با وظایف خود آشنا نمی‌شوند و نمی‌توانند به آن وظایف عمل کنند. ۲- اگر «ولایت ظاهری» ادامه نیابد و حکومت اسلامی تشکیل نشود، نمی‌توان احکام اجتماعی اسلام را در جامعه پیاده کرد.
۲. تفقه را تعریف کنید.	تفقه به معنای تلاش برای کسب معرفت عمیق است.
۳. فقیه کیست؟	کسی که به معرفت عمیق در دین می‌رسد و می‌تواند قوانین و احکام اسلام را از قرآن و روایات به دست آورد.
۴. امام عصر(ع) درباره رویدادهای جدید عصر غیبت چه فرمود؟	در مورد رویدادهای زمان، به راویان حدیث ما رجوع کنید. که آنان حجت من بر شماست و من حجت خدا بر آنها هستم.
۵. در دوره غیبت دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» را بر عهده دارند.	فقیهان واجد شرایط
۶. مرجع تقلید چه کسی است؟	فقیهی که در حوزه احکام دین متخصص است و مردم در احکام از او تقلید می‌کنند، مرجع تقلید نامیده می‌شود.
۷. ولی فقیه را تعریف کنید.	از میان فقیهان، کسی که توانایی سرپرستی و ولایت جامعه را دارد، عهده‌دار حکومت می‌شود و قوانین الهی را در جامعه به اجرا درمی‌آورد. به فقیهی که این مسئولیت را بر عهده می‌گیرد، ولی فقیه می‌گویند.
۸. در عصر غیبت، مرجعیت دینی در شکل ادامه می‌یابد.	مرجعیت فقیه

۹. در عصر غیبت ولایت ظاهری چگونه استمرار پیدا می‌کند؟	به صورت ولایت فقیه
۱۰. شرایط مرجع تقلید چیست؟	۱- باتقوا باشد. ۲- عادل باشد. ۳- زمان‌شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به دست آورد. ۴- اعلم باشد؛ یعنی در میان فقها، از همه عالم‌تر باشد.
۱۱. راه‌های شناخت مرجع تقلید را بنویسید.	۱- از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتواند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهد، بپرسیم. ۲- یکی از فقها، در میان اهل علم آنقدر مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، واجد شرایط است.
۱۲. شرایط ولی فقیه چیست؟	۱- با تقوا باشد. ۲- عادل باشد. ۳- زمان‌شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به دست آورد. ۴- مدیر و مدبّر باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیده جهانی رهبری کند. ۵- شجاعت و قدرت روحی داشته باشد، در اجرای احکام دین از کسی نترسد و با قدرت در مقابل تهدیدها بایستد و پایداری کند.
۱۳. حکومت و رهبری فقیه‌ای که شرایط ولی فقیه را ندارد، چه حکمی دارد؟	دین به او اجازه رهبری بر مردم را نداده و پیروی از دستورات وی حرام است.
۱۴. «مقبولیت» را به عنوان یکی از ویژگی‌های ولی فقیه توضیح دهید.	ولی فقیه باید از جانب مردم پذیرفته شده باشد تا بتواند کشور را اداره کند و به پیش ببرد، یعنی فقیه باید نزد مردم جامعه خود «مقبولیت» داشته باشد.
۱۵. تشکیل نظام و حکومت اسلامی بر پایه و استوار است.	مشروعیت مقبولیت

۱- مستقیم: مردم کشور ما در زمان انقلاب اسلامی به شیوه‌ای مستقیم و با حضور در اجتماعات و راه‌پیمایی‌های سراسری، ولایت امام خمینی (ره) را پذیرفتند. ۲- غیرمستقیم: بنابر قانون اساسی، مردم ابتدا نمایندگان خبره خود را انتخاب می‌کنند و خبرگان نیز از میان فقها، کسی را که برای رهبری شایسته‌تر تشخیص دهند، به جامعه اعلام می‌کنند.	۱۶. انتخاب ولی فقیه چگونه صورت می‌گیرد؟
۱- تلاش برای اجرای احکام و دستورات الهی در جامعه ۲- حفظ استقلال کشور و جلوگیری از نفوذ بیگانگان ۳- تصمیم‌گیری براساس مشورت ۴- ساده‌زیستی	۱۷. چهار مورد از وظایف رهبر (ولی فقیه) را بنویسید.
کشورهای بیگانه، به خصوص قدرت‌های بزرگ، همواره در صدد سلطه بر کشورهای دیگرند و از روش‌های مختلف برای رسیدن به این هدف استفاده می‌کنند. یکی از روش‌های آنان فشار اقتصادی و روانی است. رهبر با دعوت مردم به استقامت و پایداری و بستن راه‌های سلطه، تلاش می‌کند عزت و استقلال کشور از دست نرود.	۱۸. از وظایف رهبر جامعه اسلامی، «حفظ استقلال کشور و جلوگیری از نفوذ بیگانگان» را شرح دهید.
۱- مجمع تشخیص مصلحت نظام ۲- شورای عالی انقلاب فرهنگی ۳- مجلس شورای اسلامی ۴- شورای عالی امنیت ملی ۵- جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ۶- شورای عالی حوزه‌های علمیه	۱۹. نهادهایی را که به طور پیوسته به رهبری مشورت می‌دهند، نام ببرید.
مشارکت و همراهی مردم	۲۰. در نظام و حکومت اسلامی پایه و اساس پیشرفت چیست؟
۱- وحدت و همبستگی اجتماعی ۲- استقامت و پایداری در برابر مشکلات ۳- افزایش آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی ۴- مشارکت در نظارت همگانی ۵- اولویت دادن به اهداف اجتماعی	۲۱. برخی از وظایف و مسئولیت‌های مردم نسبت به رهبر را بیان کنید.

در برخی موارد که اهداف و آرمان‌های اجتماعی در برابر منافع فردی قرار می‌گیرند، باید بتوانیم از منافع فردی خود بگذریم و برای اهداف اجتماعی تلاش کنیم؛ مثلاً خرید کالای ایرانی سبب می‌شود که کارخانه‌های داخلی به تولید خود ادامه دهند. این عمل، به طور غیرمستقیم سبب کاهش بیکاری شده و کمک خوبی به حکومت و رهبری است که بتوانند در اداره جامعه موفق‌تر باشند.	۲۲. از وظایف مردم در برابر رهبری، «اولویت دادن به اهداف اجتماعی» را توضیح دهید.
کارگزاران، همان مدیران و مسئولان جامعه‌اند که امروزه امور سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه را برعهده دارند. در واقع، کارگزاران یاران و کمک‌کنندگان به رهبرند. اگر کارگزاران جامعه، وظیفه خود را به درستی بشناسند و به درستی اجرا کنند، اعتماد مردم به حکومت، روزبه‌روز افزایش می‌یابد. همچنین عملکرد نادرست کارگزاران، سبب افزایش و انباشته شدن مشکلات و ناکارآمدی حکومت خواهد شد.	۲۳. کارگزاران چه کسانی‌اند و چه وظیفه‌ای در برابر جامعه اسلامی دارند؟
عهدنامه مالک اشتر	۲۴. حضرت علی (ع) در حکیمانه و عالمانه مسئولیت کارگزاران را بیان کرده است.

دین و زندگی

درس ۱۰

تدبیر در قرآن صفحه ۱۲۵ کتاب درسی

- ۱) به نظر شما، چرا خداوند حتی در زمان پیامبر و با وجود حضور ایشان، عده‌ای را تشویق به فراگیری علم دین می‌کند؟ زیرا تفقه در دین واجب است و هدف از فراگیری علوم دینی، هوشیار ساختن مردم و نجات آنها از غفلت و بی‌تفاوتی نسبت به مشکلات است. این موضوع، ضرورت تفقه در دین را فارغ از حضور پیامبر (ص) بیان می‌کند.
- ۲) آیا آموختن عمیق دین و بیان تعالیم آن، اختصاص به زمان پیامبر دارد؟ چرا؟
- خیر، زیرا این قاعده و نیاز مردم به دانستن احکام الهی پایان‌پذیر نیست و اختصاص به زمان خاصی ندارد.

فعالیت کلاسی صفحه ۱۲۸ کتاب درسی

شما با چه روشی مرجع تقلید خود را انتخاب کرده‌اید؟ اگر کسی که به سنّ تکلیف رسیده است، مرجع تقلید خود را انتخاب نکند، اعمال وی چگونه خواهد بود؟

از طریق روش اول، یعنی پرسیدن از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتوانند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهند - به دلیل اینکه خود در احکام دین متخصص نیست، حتماً باید مرجع تقلید داشته باشد، در غیر این صورت اعمال وی در حوزه فروع دین با مشکل مواجه می‌شود. انتخاب مرجع تقلید واجب عقلی است.

تفکیک

صفحه ۱۳۲ و ۱۳۳ کتاب درسی

بخش‌هایی از عهدنامه مالک اشتر که در اینجا (صفحه ۱۳۲ کتاب درسی) را آمده است را مطالعه کنید و سپس مسئولیت‌ها و علت آنها را مشخص کنید.

شماره	وظیفه کارگزار	علت پیشنهاد آن وظیفه
۱	رحم و عطف نسبت به مردم	دسته‌ای از مردم برادر دینی مدیر جامعه‌اند و دسته‌ای دیگر، در آفرینش همانند او هستند.
۲	ایجاد رضایت عمومی در جامعه	در صورت رضایت عمومی، خشم خواص آسیبی نمی‌رساند و در صورت خشم عمومی، رضایت خواص سودی نمی‌بخشد.
۳	دوری جستن از عیب‌جویی	همه مردم عیب‌هایی دارند و مدیر جامعه باید در پنهان کردن آنها بکوشد.
۴	رسیدگی به طبقات محروم جامعه	افراد محروم بیش از دیگران نیازمند عدالت‌اند.
۵	غفلت نکردن از پیمان‌شکنی دشمن	دشمن گاهی از این طریق مدیر جامعه را غافلگیر می‌کند.

اندیشه و تحقیق

صفحه ۱۳۳ کتاب درسی

۱ مقصود از «تقلید» در احکام دینی چیست؟

رجوع به متخصص در احکام دین

۲ تقلید برای چه کسانی لازم است و شامل چه زمینه‌هایی می‌شود؟

تقلید بر هر مرد و زنی که به سن تکلیف رسیده باشد، واجب است. البته تقلید فقط در احکام عملی یا فروع دین جایز است ولی در اصول دین (توحید، معاد، نبوت، عدل، امامت) تقلید جایز نیست.

۳ چرا مرجع تقلید باید «عادل» و «زمان‌شناس» باشد؟

باید عادل باشد تا در زمان استخراج احکام الهی هوی و هوس خود را دخول نکند.

باید زمان‌شناس باشد تا بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز استخراج کند.

۴ انتخاب ولی فقیه در کشور ما چگونه انجام می‌گیرد و مردم از چه طریقی در انتخاب ایشان دخالت دارند؟

براساس اصل ۱۰۷ قانون اساسی:

- روش مستقیم: پذیرش و مقبولیت عمومی مردم، مانند رهبری امام خمینی (ره)

- روش غیرمستقیم: مردم با شرکت در انتخابات، فقهایی را به عنوان نمایندگان «مجلس خبرگان رهبری» تعیین می‌کنند و آنها با بررسی شرایط، ولی فقیه را انتخاب و معرفی می‌کنند.